

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 58 - ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

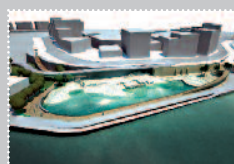
σελ. 4

σελ. 8

σελ. 12

σελ. 16

σελ. 20

- 3 Γνώμη**
Ο Πολιτιστικός τουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Το Τραμ στον Πειραιά (ή ένταξη του Πειραιά στο Τραμ;)
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 8 Αρχαιογνωστικά**
Η γέννηση της Μητρόπολης στον Αρχαίο κόσμο: Αθήνα και Ρώμη
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 12 Ερευνητικά**
2η χιλιετία π.Χ.: Η χώρα του Χάττι (το Βασίλειο των Χετταίων)
και η Αχχιγιάβα (η χώρα των Αχαιών)
Του Κωνσταντίνου Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE, Μέλους Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.
- 16 Επικαιρικά**
Αρχιτεκτονική Μελέτη Ανάδειξης των Αρχαιοτήτων της Μαρίνας Ζέας
Από το Αρχιτεκτονικό Γραφείο: "Anamorphosis Architects"
- 18 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία**
Πειραιϊκή αλευροβιομηχανία. Πετρόμυλοι και κυλινδρόμυλοι
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά, Προέδρου Ινστιτούτου Πειραιϊκών Ερευνών
- 24 Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου “ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”
Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

• ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 58 - Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2017

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολλοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΙΣ: Βασ. Γεωργίου Α΄ 11, Πειραιάς
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Καραοδή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΣΤΑΧΥ: Πραξιτέλους 121 και Τσαμαδού 57

Ο Πολιτιστικός τουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού

Ως πολιτιστικός τουρισμός ορίζεται ο τουρισμός εκείνος που έχει ως κίνητρο την επίσκεψη των πολιτιστικών μνημείων και των άθλων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά και πολιτιστικά μνημεία, το δομημένο περιβάλλον ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας, όπως παραδοσιακοί οικισμοί, πολιτιστικές εκδηλώσεις διεθνούς κύρους (μουσική, χορού, τέχνης, θεάτρου, κινηματογράφου κ.α.). Η διατήρηση της ελκυστικότητας του πολιτιστικού τουρισμού ενός τόπου σχετίζεται με την αυθεντικότητα και την ποικιλία των πολιτιστικών αξιών που διαθέτει. Στην ουσία, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί, σύμφωνα με τη χάρτα πολιτιστικού τουρισμού (Μεξικό 1999 ICOMOS), παράγοντα γνώσης και κοινωνικής ανάπτυξης.

Η πολιτιστική κληρονομιά ως στοιχείο προσέλκυσης τουρισμού, αποτελεί κι ένα κίνητρο παρεμβάσεων για την αναβάθμιση περιοχών και πόλεων. Οι σχέσεις τουρισμού και πολιτισμού ενσωματώνουν την κληρονομιά ως στοιχείο της οικονομικής και κοινωνικής δυναμικής.

Ο τουρισμός είναι σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη. Οι υποδομές που δημιουργούνται συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Η διατήρηση και αύξηση της ελκυστικότητας ενός τόπου ωθεί σε περισσότερο βιώσιμες πρακτικές για την προστασία του περιβάλλοντος. Γιατί και το ίδιο το περιβάλλον ενός τόπου και μιας περιοχής, με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος αποτελεί σε τελευταία ανάληψη παράγοντα πολιτιστικού τουρισμού.

Σύμφωνα με τις έρευνες 1 στους 4 Ευρωπαίους επιλέγουν έναν ταξιδιωτικό προορισμό, δίνοντας πολύ μεγάλη βάση στην πολιτιστική κληρονομιά του. Οι τουρίστες αυτοί έχουν την ανάγκη να ζήσουν μια πιο τοπική πολιτιστική και αυθεντική εμπειρία, όταν ταξιδεύουν στο εξωτερικό και σε χώρους με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά. Οι στατιστικές επίσης δείχνουν ότι ο πολιτιστικός τουρισμός είναι στοιχείο που επιλέγουν κυρίως μεσήλικες και περισσότερο μορφωμένοι άνθρωποι.

Οι ταξιδιώτες που επιλέγουν έναν τόπο για τα πολιτιστικά στοιχεία που διαθέτει ξεοδεύουν συνήθως

Ο Κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόεδρος του Συλλόγου
"Οι Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου,
Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων Πειραιά"

περισσότερα από έναν μέσο ταξιδιώτη που επιλέγει έναν τόπο με άθλη κριτήρια. Οι αερομεταφορές χαμηλού κόστους συμβάλλουν στην περαιτέρω διεύρυνση του πολιτιστικού τουρισμού.

Τα πολιτιστικά και τα ιστορικά στοιχεία μιας περιοχής, μιας πόλης, ενός τόπου, βρίσκονται στον πυρήνα της διαμόρφωσης του σύγχρονου τουριστικού προϊόντος. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας μέσω του διαδικτύου δημιουργεί συνεχώς νέες εξειδικευμένες υπηρεσίες πληροφόρησης στους τουρίστες που επιλέγουν έναν προορισμό για τον πολιτισμό του. Οι υπηρεσίες αυτές λαμβάνονται και καθ' οδόν μέσω των smartphones με βίντεο, φωτογραφικό υλικό και πληροφοριακά στοιχεία. Έτσι ο ταξιδιώτης αυτός είναι προετοιμασμένος κατά κάποιο τρόπο τι θα δει και τι ακριβώς θα επιλέξει.

Αντικείμενο ιδιαίτερης προτίμησης έχουν τα ονομαστά μνημεία που έχουν ανακηρυχθεί ως μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Στην Ελλάδα τα μνημεία αυτά είναι 17 και γίνεται προσπάθεια να διευρυνθεί αυτός ο αριθμός.

Ο πολιτιστικός τουρισμός σε σχέση με άλλα είδη έχει ορισμένα πλεονεκτήματα δεν έχει εποχικό χαρακτήρα και δεν εξαρτάται από τις κλιματολογικές συνθήκες. Το τουριστικό ρεύμα διαχέεται σε περισσότερες περιοχές. Προσελκύει τουρίστες υψηλού εισοδήματος και είναι φιλικές στο περιβάλλον.

Η προβολή των Μνημείων και των άθλων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και του σύγχρονου πολιτισμού είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Σήμερα, δίπλα στα παραδοσιακά μέσα, ενημερωτικά φυλλάδια, CD, DVD κ.α. γίνεται ευρεία χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών όπως πολυμέσα, διαδίκτυο, εικονική πραγματικότητα (εικονική αναπαράσταση, εικονική απεικόνιση χώρου, περιήγηση κ.α.)

ΤΟ ΤΡΑΜ ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

(ή ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ ΣΤΟ ΤΡΑΜ;)

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΓΑΡΔΑ Αρχιτέκτονα Μηχανικού Ε.Μ.Π.
Ποιητικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.

Α. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Κατ' αρχάς θα ήθελα να ξεκαθαρίσω ότι δεν είμαι κατά του Τραμ. Αντίθετα, έχοντας κυκλοφορήσει σε πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις, σε συνδυασμό με τις (2 φορές) σπουδές μου στο Πολυτεχνείο της Αθήνας, αντιλαμβάνομαι πλήρως την αξία και την χρησιμότητά του και βέβαια είμαι υπέρμαχος της εξέλιξης του Τραμ στον Πειραιά. Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η, μετά από ενδελεχή μελέτη και επί τόπου έρευνα (περιβαλλοντικών επιπτώσεων, κυκλοφοριακού φόρτου, οικονομοτεχνικής μελέτης κλπ), **ΣΩΣΤΗ ΧΑΡΑΞΗ** της διαδρομής του, ώστε να ενταχθεί στον χώρο που (υποτίθεται) ότι εξυπηρετεί και όχι το αντίθετο που αναφέρει και ο τίτλος του άρθρου μας. Το Τραμ δεν είναι αυτοσκοπός ούτε πανάκεια. Η συγκεκριμένη χάραξη της διαδρομής του, σε συνδυασμό με την ήδη σχεδιασμένη μελέτη μονοδρομώσεων που, υποτίθεται ότι διευκολύνουν την κυκλοφορία, είναι τελείως προβληματική. Κατά πάσα βεβαιότητα έχει γίνει από κάποιους που δεν έχουν καμία σχέση με τον Πειραιά (δεν έχουν κυκλοφορήσει ποτέ τους εδώ) και έχοντας μπροστά τους ένα χάρτη, σχεδίασαν τεχνοκρατικά μία διαδρομή, αδιαφορώντας ή αγνοώντας τις επιπτώσεις στην λειτουργία της πόλης. Είναι ένα έργο που δεν έχει **ΚΑΜΙΑ ΣΧΕΣΗ** με τον Πειραιά. Η μορφή του Πειραιά (χερσόνησος) σε συνδυασμό με την διχοτόμήσή του από τις γραμμές του ηλεκτρικού σιδηρο-

Φάση Α – Κέντρο Πειραιά (2009-2010)

δρόμου, περιορίζουν την είσοδο σε τρία σημεία: ένα στο λιμάνι από και προς Ακτή Κονδύλη, ένα δεύτερο από και προς την οδό Πειραιώς (ήδη μισοακρωμένο) και ένα τρίτο από το Φάληρο. Αποτέλεσμα, η είσοδός του να έχει ίδια λειτουργία με το χωνί: πολλή οχήματα που στριμώχνονται μπροστά στην μικρή είσοδο (αρκεί να δει κανείς τι γίνεται τα πρωινά τις ώρες αιχμής και να αναλογισθεί τι θα γίνεται το καλοκαίρι με τις αναχωρή-

σεις των πλοίων για τις διακοπές). Δυστυχώς, για πολυποστή φορά στην Ιστορία του Πειραιά, αγνοήθηκε ο Πειραιάς. Μια ματιά στην Ιστορία είναι αρκετή για να καταδείξει την αξία του Πειραιά. Τι θα ήταν η Αθήνα, αν δεν υπήρχε το λιμάνι του Πειραιά; Παρ' όλα αυτά, στα 43 χρόνια της επαγγελματικής μου δραστηριότητας, δεν έχω δει ένα έργο για τον Πειραιά και μόνο. Όλα όσα έχουν γίνει είναι υπερτοπικής σημασίας και εξυπηρετούν την διακίνηση των αγαθών μέσω του Πειραιά, σαφέστατα απαραίτητο για το καλό της Χώρας μας. Δεν μπορούμε όμως να μην επισημάνουμε ότι χάθηκε και η ευκαιρία του 2004 όταν ο Πειραιάς χαρακτηρίστηκε «Ολυμπιακή πόλη» (με ότι αυτό συνεπάγεται για τα κονδύλια που προβλέπονταν και έπρεπε να διατεθούν σε υποδομές, βελτιώσεις κτιρίων και χώρων). Δυστυχώς δεν έγινε τίποτα από αυτά, εκτός από κάποιες (μικρές κλίμακας) ασφαλιστικές.

Το παρόν άρθρο χωρίζεται σε δύο ενότητες: στην πρώτη θα καταδείξουμε τα κυριότερα σημεία της προβληματικής χάρα-

ΕΙΚ. 1 ΚΟΜΒΟΣ ΦΑΛΗΡΟΥ

ΕΙΚ. 2 ΚΟΜΒΟΣ ΦΑΛΗΡΟΥ

Εικ. 3 ΚΟΜΒΟΣ ΦΑΛΗΡΟΥ

ξης. Στην δεύτερη, επειδή δεν είμαστε από αυτούς που απλά κριτικάρουν, θα παρουσιάσουμε συγκεκριμένες προτάσεις, τόσο για το Τραμ, όσο και για τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις που θα υπηρετούσαν και θα ανακούφιζαν όλη την πόλη, αλλά και τους επισκέπτες της.

Β. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗΣ ΧΑΡΑΞΗΣ

1) Η προέκταση του Τραμ από το Φάληρο προς τον Πειραιά, δεν ξεκινάει από εκεί που είναι το τέλος σήμερα (απέναντι από τον σταθμό του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου όπου και η μεταλλική πεζογέφυρα), αλλά προεκτείνεται από την προηγούμενη στάση στο ύψος της γέφυρας που οδηγεί στην Γλυφάδα, με αποτέλεσμα να σπαταλά την μία από τις δύο λωρίδες εισόδου στον Πειραιά. Να σημειωθεί ότι σ' αυτήν που μένει, υπάρχει στάση όλων των λεωφορείων που εισέρχονται στον Πειραιά(!). Επί πλέον καταλαμβάνει την λωρίδα αναμονής των εξερχόμενων οχημάτων που θέλουν να στρίψουν αριστερά προς την γέφυρα για την οδό Καραοηή-Δημητρίου του Φαλήρου και περιορίζει την έξοδο σε μία λωρίδα, όπου πάλη υπάρχει στάση όλων των λεωφορείων που εξέρχονται του Πειραιά(!). (Εικ. 1,2,3)

2) Αμέσως μετά τον σταθμό, το Τραμ ανεβαίνει από την λωρίδα προσαρμογής (ράμπα) που οδηγεί στην είσοδο του Πειραιά από την νέα υπερυψωμένη λεωφόρο και βγαίνει ακριβώς πριν από την πολύ επικίνδυνη στροφή της γέφυρας,

Εικ. 4 ΡΑΜΠΑ ΦΑΛΗΡΟΥ

καταλαμβάνοντας την μία από τις τρεις λωρίδες προς την οδό Μικράς Ασίας. (Εικ. 4,5)

3) Κόμβος Μικράς Ασίας-Γρηγορίου Λαμπράκη. Αποκλεισμός της εισόδου των οχημάτων προς την λεωφόρο Γρ. Λαμπράκη, με αποτέλεσμα να οδηγούνται όλη προς την 34ου Συντάγματος (Ηρώων Πολυτεχνείου). Το δε Τραμ εισέρχεται στην Γρ. Λαμπράκη διασχίζοντάς την κάθετα ακριβώς πριν από τον σηματοδότη της οδού Πειραιώς και κινείται στην αριστερή πλευρά αντίθετα στην ροή των οχημάτων. Κομφούζιο ήδη από τώρα που δεν έχει ξεκινήσει την κυκλοφορία το Τραμ(!). (Εικ. 6,7,8)

3) Χάραξη λεωφόρου(:) Λαμπράκη. Το Τραμ καταλαμβάνει την αριστερή πλευρά του δρόμου ΑΝΤΙΘΕΤΑ στην κίνηση των οχημάτων, με αποτέλεσμα να απαιτείται νησίδα για επιβίβαση-αποβίβαση, προστασία από τα αντίθετα ερχόμενα οχήματα, χώρος για επιβίβαση-αποβίβαση των 10 γραμμών λεωφορείων προς τα νότια προάστια, αλλά και εσοχές για την τροφοδοσία των οχημάτων. Αποτέλεσμα: Η κύρια έξοδος του Πειραιά να γίνεται από 2 λωρίδες κυκλοφορίας εκ των οποίων στην μία θα σταματούν στις στάσεις τα λεωφορεία(!) δηλαδή μόνο μία. Που κι' αυτή ακυρώνεται πολλές φορές στην πράξη, αφού στην συμβολή με την οδό Ελ. Βενιζέλου μπλοκάρει πολλές φορές τις καθημερινές από τα οχήματα που θέλουν να στρίψουν αριστερά στην ακινητοποιημένη οδό Ελ. Βενιζέλου (Εικ. 9). Η λύση θα ήταν: 5 λωρίδες κυκλοφορίας. Δύο για την είσοδο (μία για τα λεωφορεία ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΑΜ και μία για τα υπό-

Εικ. 5 ΕΞΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΓΕΦΥΡΑ

Εικ. 6 ΚΟΜΒΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Εικ. 7 ΟΔΟΣ ΓΡ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ

λοιπα οχήματα έως και την οδό Γεωργίου του Α') και 3 λωρίδες για την έξοδο του Πειραιά (μία για τα λεωφορεία και δύο για τα υπόλοιπα οχήματα).

5) Χάραξη Λεωφόρου Γεωργίου. Πάλι, έξω από κάθε λογική, ροή στην αριστερή πλευρά του δρόμου, με αποτέλεσμα να καταλαμβάνονται περίπου τα 2/3 του δρόμου και η κίνηση να γίνεται ουσιαστικά από μία λωρίδα κυκλοφορίας για ΙΧ και λεωφορεία. (Εικ. 13)

6) Ο (παρανοϊκός) κόμβος Λεωφόρου Γεωργίου και Εθνικής Αντιστάσεως (Εικ. 10,11,12) μπροστά στον Τινάνειο κήπο. Πραγματικά έξω από κάθε λογική. Στο σημείο αυτό (όπου και σήμερα γίνεται χαμός και δεν έχουν αρχίσει όλα τα έργα) θα υπάρχουν α) οχήματα που θα θέλουν να προχωρήσουν προς το λιμάνι (ΙΧ και λεωφορεία), β) 2 γραμμές Τραμ (μία προς το λιμάνι και μία απέναντι από το λιμάνι που θα στρίβει αριστερά στην οδό Εθν. Αντιστάσεως), γ) οχήματα που θα έρχονται από το λιμάνι με κατεύθυνση νότια και δυτικά προάστια και θα στρίβουν στην οδό Εθν. Αντιστάσεως, δ) όλες οι γραμμές λεωφορείων με ίδια κατεύθυνση και ε) τα οχήματα που έρχονται από την Ακτή Μιαούλη με την γνωστή παλαβή παράκαμψη του διπλού σηματοδότη (έργο εποχής Σκυλίτση) για να μπουν στην οδό Εθν. Αντιστάσεως, Στροφή αυτοκινήτων από οδό Γεωργίου προς Ακτή Μιαούλη (Άγιο Νικόλαο); ΟΥΤΕ ΣΥΖΗΤΗΣΗ. Όποιος εγκλωβιστεί εκεί. Πειραιώτης ή μη, θα πρέπει να κάνει τον γύρο του Πειραιά για να πάει, ας πούμε, 100 μέτρα πιο δίπλα

Εικ. 8 ΓΡ. ΛΑΜΠΡΑΚΗ-ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

στον Άγιο Σπυρίδωνα! Άντε να το εξηγήσεις αυτό σ' αυτούς που δεν ξέρουν τους δρόμους του Πειραιά !!

Η ρύση ήταν πολύ απλή. Λεωφόρος Γεωργίου διπλής κατεύθυνσης. Προς λιμάνι 3 λωρίδες, (μία για Τραμ και λεωφορεία και δύο για τα υπόλοιπα οχήματα). Προς Γρ. Λαμπράκη 1 λωρίδα μόνο για λεωφορεία και όχι το σημερινό Ζιγκ-Ζαγκ προς τον (τύποις) λεωφορειόδρομο της οδού Τσαμαδού ή την εκτροπή προς την Δευτέρας Μεραρχίας. Και τέλος αποκατάσταση της συνέχειας της Ακτής Μιαούλη με την Εθν. Αντιστάσεως (που ο Σκυλίτσης ακύρωσε όταν γκρέμισε το Ρολόι), ώστε οι οδηγοί να έχουν ένα και μόνο σηματοδότη για την ρύθμιση της κυκλοφορίας και να αποκατασταθεί και η αριστερή στροφή της Γεωργίου προς την Ακτή Μιαούλη και τον Άγιο Νικόλαο.

Δυστυχώς ο περιορισμένος χώρος για το άρθρο αυτό δεν επιτρέπει να επεκταθούμε, ούτε στο «έλα να δεις» της πλατείας Ιπποδαμίας, ούτε στην ακύρωση της εξόδου προς την οδό Ομηρίδου Σκυλίτση και κυρίως στο απαράδεκτο σημείο όπου καταλήγει η γέφυρα του παράδρομου της Γρ. Λαμπράκη, όπου τα ατυχήματα θα είναι καθημερινό φαινόμενο, εκτός αν μπει άλλος ένας σηματοδότης. (Εικ. 14,15)

Επιφυλασσομένη, σε άλλο μας άρθρο να παρουσιάσουμε ολοκληρωμένη πρότασή μας για το κυκλοφοριακό ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΧΑΡΑΞΗ ΤΟΥ ΤΡΑΜ, επικαλούμενοι την λογική και την γνώση του Πειραιά και όχι τις σπουδές μας στο Πολυτεχνείο της Αθήνας (Πολεοδομία, Χωροταξία, Συγκοινωνιολογία).

Εικ. 9 ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Εικ. 10 ΚΟΜΒΟΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ

Εικ. 11 ΚΟΜΒΟΣ ΑΓ. ΤΡΙΑΔΑΣ 1

Εικ. 12 ΚΟΜΒΟΣ ΑΓ. ΤΡΙΑΔΑΣ 2

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι εκτιμήσεις για το Τραμ έχουν ήδη ανατραπεί, αφού ούτε το πρόβλημα του Πειραιά λύνει (πονεμένη ιστορία η επικοινωνία με την Πειραική των περίπου 60.000 κατοίκων) η δε τελική πρόβλεψη είναι για εξυπηρέτηση περ. 30.000 ατόμων ημερησίως, έναντι της αρχικής υπεραισιόδοξης των 150.000. Το μόνο «καλό» η δυνατότητα αρχαιολογικών ερευνών στην διαδρομή του, που μαζί με τα έργα του ΜΕΤΡΟ, έφεραν στο φως πολύτιμα στοιχεία για τον Αρχαίο Πειραιά, (και αυτό μισό αφού όλα μπαζώνονται)

Εν κατακλείδει: Είναι τεράστιο λήθος το κυκλοφοριακό χάος που εμείς οι «αυθεντίες» κληρονομούμε στα παιδιά μας. Είναι βέβαιο ότι αυτό που δεχθήκαμε να γίνει θα έχει αποτέλεσμα μία κυκλοφοριακή κόλαση.

Η λύση ήταν και είναι απλή. Ένα έργο απόλυτα απαραίτητο για τον Πειραιά: **Υπογειοποίηση των γραμμών του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου από Πειραιά προς Φάληρο**, για να φύγει το αίσχος του «τείχους» που διχοτομεί τον Πειραιά. Και βέβαια από πάνω του μπορεί να υπάρχει διπλή (και όχι μονή) γραμμή του Τραμ.

Ωστόσο, στο σημείο που βρισκόμαστε, αφού φυσικά είναι αδύνατος ο εξ αρχής νέος σχεδιασμός, ας βοηθήσουμε όλοι για τις όποιες τοπικές βελτιώσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν για να ελαχιστοποιηθούν οι άσχημες επιπτώσεις των λαθών που έχουν γίνει.

ΠΗΓΕΣ

- Προσωπικές απόψεις
- Πέτρου Ψαρρά, «Μία άποψη για το τραμ βρε Πειραιώτη μου... www.pireaspiraeus.com/aporpsi-gia-to-tram-ston-pirea/.
- Piraeuspress.gr Διάφορα άρθρα. (ΕΓΚΛΗΜΑ σε βάρος του Πειραιά η έθνευση του τραμ κλπ άρθρα)
- Διαδίκτυο

Εικ. 13 ΟΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Εικ. 14 ΕΞΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΟΜ. ΣΚΥΛΙΤΣΗ 1

Εικ. 15 ΕΞΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΟΜ. ΣΚΥΛΙΤΣΗ 2

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ: ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΡΩΜΗ

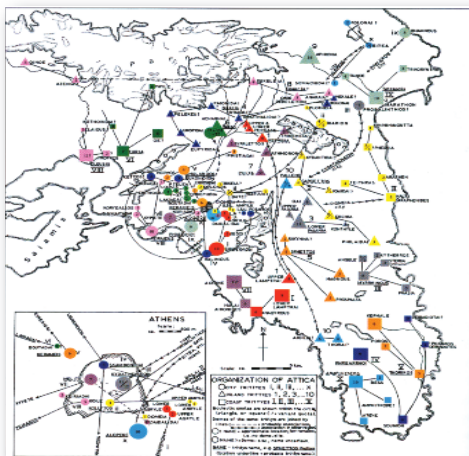
Α΄ ΜΕΡΟΣ

Εικ. 1. Αναπαράσταση της όψης Βαβυλώνας από την γέφυρα του Ευφράτη με την ιερή περιοχή σε πρώτο πλάνο (αρ. ο ναός Ετεμενάνκι)

Εικ. 2. Αναπαράσταση της κεντρικής λεωφόρου της Αλεξάνδρειας. Αριστερά τα Βασιλεία και το Μουσείο.

3. Οι κλεισθένειοι δήμοι της Αττικής (κατά Traill)

Δέσμοι της εθιστικής καθημερινότητας της πρωτεύουσας όπου ζούμε, δύσκολα φανταζόμαστε πόσο ξένες πρέπει να ήταν στον κόσμο των μικρών αυτόνομων αγροτικών πόλεων - κρατών της αρχαιότητας έννοιες όπως αυτή της μεγαλούπολης ή μητρόπολης. Είναι αυτό ακριβώς, την ιστορία της γένεσης μιας νέας οικιστικής πραγματικότητας που θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια να παρακολουθήσουμε στο παράδειγμα των δύο ιστορικών πόλεων του αρχαίου κόσμου την Αθήνα και τη Ρώμη.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΑΘΗΝΑ

I. Η Αθήνα είναι ιστορικά η πρώτη πόλη που, όπως πιστεύουμε, συγκέντρωσε τις προϋποθέσεις μιας μητρόπολης, όχι μόνο με την αρχαία έννοια της μητέρας - πόλης της Ιωνίας, αλλά με τη σύγχρονη της μεγαλούπολης: ήταν μια - για τα μέτρα της αρχαίας Ελλάδας - μεγάλη πόλη ελεύθερων και ίσων πολιτών, το πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιφέρειας, που κάλυπτε τον 5ο αι. π.Χ. το νησιωτικό χώρο και τα παράλια του Αιγαίου, ένα κέντρο παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης υλικών αγαθών, υπηρεσιών και ιδεών με τεράστια και διαρκή πνευματική ακτινοβολία πέρα από τα όρια του ελληνικού κόσμου.

Μεγάλες πόλεις, πολύ μεγαλύτερες και λαμπρότερες από την Αθήνα, υπήρξαν όπως γνωρίζουμε, χιλιάδες χρόνια πριν, στην Ανατολή - στη Μεσοποταμία (εικ. 1), την Αίγυπτο ή την Κρήτη - και θα υπάρξουν και μετά από αυτήν παράδειγμα η Αλεξάνδρεια (εικ. 2). Πόλεις με ανέσεις σχεδόν σύγχρονες, με ανεπτυγμένη τεχνολογία στη βιοτεχνία και το εμπόριο, πόλεις όμως εξαρτήματα του παλαιού ναού ενός βασιλιά - θεού που συγκέντρωνε τον πλούτο και την εξουσία, πόλεις από τις οποίες έλειπε το βασικό συστατικό στοιχείο μιας πόλης: ο ελεύθερος πολίτης. Ακόμα και την Ελλάδα των ισχυρών αρχαϊκών μεταπρατικών πόλεων - Αίγινα, Κόρινθο, Σάμο, Μίλητο και Συρακούσες - ένα ρήγμα διαπερνούσε το σώμα της πόλης, χωρίζοντας το χωρικό από τον πολίτη, με διάφορες διαβαθμίσεις από την

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ Αρχαιολόγου τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

δουλική σχεδόν κατάσταση του είλωτα και του πενεστή, έως αυτή του πολίτη με μειωμένα δικαιώματα. Σ' αυτό το διπολισμό άστεως - χώρας που χαρακτηρίζει την εμπορική πόλη της Κορίνθου όπως και την αγροτική Σπάρτη, είναι που έβαλε τέλος ο Κλεισθένης με την ένταξη των κατοίκων του άστεως και του αγροτικού πληθυσμού της Αττικής σε ένα κοινό λειτούργικό πολιτικό σχήμα βασισμένο στην οικιστική και διοικητική μονάδα του δήμου (εικ. 3) (για τους αττικούς δήμους είχαμε μιλήσει παλιότερα). Είναι αυτή η μεταρρύθμιση που θεμελιώνοντας την ισονομία των κατοίκων της Αττικής και την ισορροπία κέντρου και περιφέρειας, σε μια αριθμητικά ισχυρή και αυτάρκη μεσαία τάξη των «γεωργούντων», γνωστή στα πρόσωπα των ηρώων του Αριστοφάνη, ενός Δικαιόπολη και ενός Τρυγαίου, δημιούργησε τις προϋποθέσεις της πόλης.

Το βασικό βήμα στην ανάπτυξη της αρχαίας Αθήνας (όπως και κάθε μεγαλόπολης) ήταν και είναι αυτό που θα ονομάζαμε η «αστικοποίηση» - με τη διπλή έννοια του όρου - όχι απλώς της συγκέντρωσης σ' αυτήν του πληθυσμού της Αττικής, αλλά και της παράλληλης αφομοίωσης του αγρότη σε ένα τρόπο ζωής και ένα σύστημα αξιών, που συνθέτουν αυτό που όχι τυχαία ονομάστηκε πολιτισμός και που η Αθήνα κληροδότησε στην ανθρωπότητα.

II. Η εξέλιξη της Αθήνας από την αρχαϊκή αγροτική πόλη στο κέντρο του ελληνικού κόσμου της Μεσογείου

Στο δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα (εικ. 4), αυτό που ο προσκυνητής και ο επισκέπτης πρωτοέβλεπαν ανεβαίνοντας από τα Προπύλαια, ήταν ο ύμνος της νίκης της Αθηνάς στην έριδα με τον Ποσειδώνα, τον άλλο διεκδικητή της Αθήνας: Το μεγάλο δώρο της Αθηνάς, μιας αρχαίας ακόμα θεάς της βλάστησης, ήταν

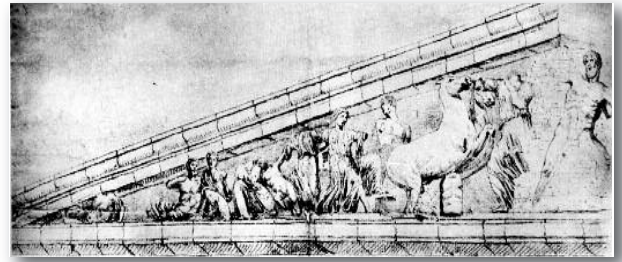
η ελιά· το λάδι είναι το πρώτο και μόνο προϊόν που η Αθήνα, μια αγροτική ακόμα πόλη, παρήγε σε αφθονία και μπορούσε να εξαγάγει. Τα πράγματα όμως είχαν από τότε αλλιάξει. Την εποχή που ο Φειδίας και οι μαθητές του δούλησαν στο αέτωμα, ο Ποσειδώνας είχε ήδη πάρει την εκδίκησή του, ήταν αυτός που στο τέλος είχε κερδίσει την Αθήνα, δίνοντας της τη στρατιωτική και εμπορική κυριαρχία των θαλασσών, και αναδεικνύοντας την στην πρώτη στην ιστορία πρωτεύουσα, με τη σημερινή έννοια της λέξης.

1. Οι ιστορικές προϋποθέσεις. Την αποφασιστική αυτή στροφή η Αθήνα, το χρωστά στη διορατικότητα που διείψε τη ναυτική πολιτική του Θεμιστοκλή, στην αποφασιστικότητα ανδρών όπως ο Κίμων και ο Αριστείδης, που οικοδόμησαν πάνω στη νίκη κατά των Περσών μια ναυτική αυτοκρατορία, και στη φωτεινή ηγεσία του Περικλή και του κύκλου του διανοούμενων και καλλιτεχνών, όπως του φιλοσόφου Αναξαγόρα, του φιλοσόφου-πολεοδόμου Ιπποδάμου, του Φειδία, του Σοφοκλή και του μουσικού Δάμωνα, στους οποίους η ανθρωπότητα χρωστά το Χρυσό Αιώνα της.

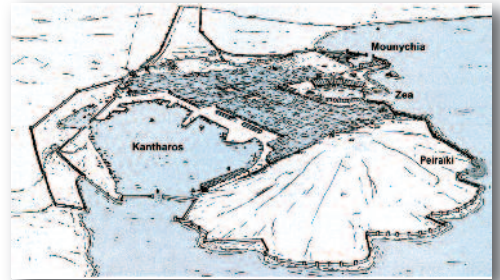
2. Η σημασία της ίδρυσης του Πειραιώς. Εμβληματική της στροφής αυτής (και προϋπόθεση υλοποίησης της) υπήρξε η ίδρυση - με την απόφαση οχύρωσης των λιμένων της Πειραικής χερσονήσου το 494 και εκείνη για τη δημιουργία του στόλου του 482 - του Πειραιώς, ο οποίος έως το 454, εξελίσσεται σε ένα δεύτερο άστυ, βασικό στοιχείο μιας, απόρρητης (χάρη στα μακρά τείχη) νησίδας μέσα στο χώρο της Αττικής, έτσι που να κατηγορούν το Θεμιστοκλή, ότι δεν προσάρτησε απλώς τον Πειραιά στην πόλη «αλλά έκανε την πόλιν εξάρτημα του Πειραιά και τη γη της θάλασσας». Ο Πειραιάς θα αποτελέσει από κάθε άποψη - τις βασικές λειτουργίες του ως ναυστάθμου και εμπορικού λιμένας, τον πρωτοπόρο πολεοδομικό σχεδιασμό, τη κοσμοπολίτικη σύνθεση και φιλελεύθερο πνεύμα του πληθυσμού του - το σημείο αποκρυστάλλωσης του νέου οικονομικού, κοινωνικού και ιδεολογικού προσανατολισμού της Αθήνας ως μιας πραγματικής πρωτεύουσας του Αιγαίου (εικ. 6). Ο Ναύσταθμος (τα νεώρια), είναι η βάση του στόλου από τον οποίο ουσιαστικά εξαρτάται η διατήρηση της συνοχής του κράτους των Αθηνών (60 τριήρεις περιπολούσαν συνεχώς το Αιγαίο) και η οικονομία του Χρυσού Αιώνα της Αθήνας (ο συμμαχικός φόρος (εικ. 7) καλύπτει τα 6/10 -600 από τα 1000 τάλαντα- του προϋπολογισμού της κοινωνικής δημοκρατίας) και η ελευθερία των

θαλασσίων δρόμων, προϋπόθεση του επιποτισμού ενός τρομακτικά αυξημένου αστικού πληθυσμού. Το Εμπόριον είναι η θύρα στον εξωτερικό κόσμο, όπου κάθε μέρα την περίοδο της ναυσιπηλοίας, πάνω από δέκα καράβια ξεφορτώνουν εκτός από το απαραίτητο σιτάρι, τα αγαθά όλου του μεσογειακού κόσμου. Όπως περιγράφεται ο Περικλής στον Επιτάφιο «συρρέουσι δε εις ημάς εκ πάσης γης». Εδώ βρίσκεται η έδρα των τραπεζιτών, από τους οποίους εξαρτάται η χρηματοδότηση των εμπορικών και μεταλλευτικών επιχειρήσεων, αλλά και (μέσω της δανειοδότησης των τριηραρχών) της λειτουργίας του στόλου. Το νέο πνεύμα αντανακλούν τα μνημεία: τα τρομερά παραθαλάσσια τείχη (εικ. 8) υπενθυμίζουν στο νησιώτη και τον ξένο τη δύναμη της θαλασσοκράτειρας Αθήνας, οι επιβλητικές εγκαταστάσεις του ναυστάθμου (οι νεώσοικοι (εικ. 9) και η Σκευοθήκη) εντυπωσιάζουν για το μέγεθος και τη τεχνική, ενώ οι πέντε στοές του Εμπορίου διατρανώνουν την οικονομική και τεχνολογική ακμή της. Το λειτουργικό χαρακτήρα και την κατεξοχήν δημοκρατική (σε αντίθεση με το συντηρητισμό των γεωργούντων) νοοτροπία του εμπορικού και του ναυτικού πληθους (το μέγεθος του, με βάση τη χάραξη του, υπολογίζεται σε περίπου 20.000 κατοίκους, κοντεύει δηλαδή να φθάσει την Αθήνα) αλλά και τον κανονιστικό ρόλο της πολιτείας στην καθημερινή ζωή του δήμου, εκφράζει ο ορθολογικός, λειτουργικός και (όπως έχει υποτεθεί από την ομοιομορφία της πειραικής κατοικίας) σύμφωνος με την αρχή της ισονομίας αλλά και με τις νέες αντιλήψεις σχεδιασμός της πόλης από τον φωτισμένο φίλο του Περικλή τον Ιππόδαμο από τη Μίλητο.

3. Η Αθήνα ως η ελληνική μητρόπολις. Ο Πειραιάς, ναύσταθμος και κέντρο ενός αποκλειστικά ναυτικού εμπορίου, μπορούμε να πούμε ότι διεκδικεί απέναντι στο άστυ των Αθηνών τη θέση - και το ρόλο - της μοντέρνας πόλης που στα νεότερα χρόνια βρήπουμε να αναπτύσσεται γύρω από τον παλιό μεσαιωνικό πυρήνα - την Πλάκα, τη Citi, το City ή την Gamla Stan- των σύγχρονών μας μεγαλιποπόλεων. Αυτό εξηγεί την περιφρονητική εκ μέρους των ελληνοιστικών και ρωμαίων περιηγητών (όχι όμως του αρχαιολόγου Παιουσανία), αντιμετώπιση αυτής της πρώτης πολιτικής και πολιτιστικής πρωτεύουσας, του «σοφείου της Ελλάδας» - όπως εξάλλου και της Ρώμης - σαν ένα

Εικ. 4. Το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνος (αποτύπωση 1674)

Εικ. 5. Αναπαράσταση του αρχαίου Πειραιώς

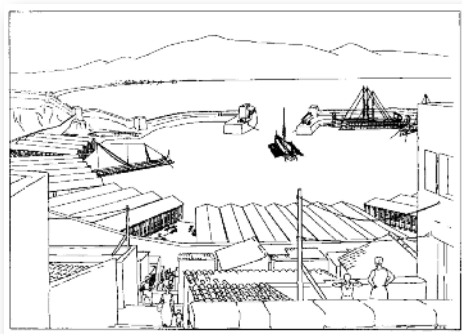

Εικ. 6. Χάρτης της Ελλάδος του 5ο αι. π.Χ.: κόκκινο: η Αθηναϊκή Συμμαχία (με λατινικούς αριθμούς οι γεωγραφικές - φορολογικές περιοχές). Πράσινο: Σάρπη και σύμμαχοι. Κίτρινο: ουδέτεροι

Εικ. 7. Κατάλογος των απαρχών (1/600) του συμμαχικού φόρου που προοριζόταν για το ιερό ταμείο της Αθηνάς

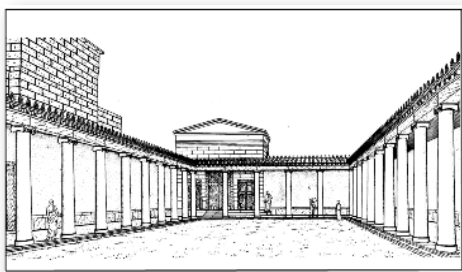
Εικ. 8. Αναπαράσταση της οχύρωσης του λιμένος της Ζέας

Εικ. 9. Οι νεώσοικοι του λιμένος της Μουνιχίας (αναπαράσταση)

Εικ. 10. Η κρήνη Καλλιρρόη (θραύσμα μελανόμορφου αγγείου του 6ου αι. π.Χ.)

Εικ. 11. Αναπαράσταση του Πομπείου παρά το Δίπυλον

χαρακτηριστικό δείγμα της κακής αρχαίας («δια την αρχαιότητα») ρυμοτομίας, με τα ακανόνιστα στενά δρομάκια και τα ταπεινά σπιτάκια.

Ωστόσο τα βασικά πολεοδομικά χαρακτηριστικά της πρωτεύουσας (η οργάνωση ύδρευσης και αποχέτευσης, τα μεγάλα δημόσια έργα και οι πανηγύρεις, ο Κεραμεικός με τα εργαστήρια της αγγειοπλαστικής και τις πολυτελείς νεκροπόλεις) η πόλη αυτή τα είχε αποκτήσει ήδη μια γενιά πριν από Κλεισθένη. Είναι στον Πεισίστρατο και τους γιούς του, τυράννους -ηαϊκούς ηγέτες, που χρωστά η Αθήνα το πρώτο υδραγωγείο, τη δημιουργία της πρώτης μνημειακής κρήνης (Εικ. 10) και τη διαμόρφωση του επίπεδου χώρου της αγοράς βόρεια από την ακρόπολη, όπου ο βωμός των δώδεκα θεών θα αποτελέσει την αφηρητή των δρόμων που θα ενώσουν τώρα το άστυ με τα κέντρα της αγροτικής Αττικής. Με τον τρόπο αυτό και με τη δημιουργία των παναθηναϊκών εορτών των Παναθηναίων και των Μεγάλων Διονυσίων οι Πεισιστρατίδες θα θεμελιώσουν την ιδέα της γεωγραφικής και πολιτιστικής ενότητας (αν και όχι ακόμα της πολιτικής ισότητας) της πόλης και της χώρας της Αττικής, ενώ στο ρόλο του χορού στην τραγωδία, που τώρα γεννιέται (θέσις), αναγνωρίζεται η ηθική προσωπικότητα του δήμου. Στα χρόνια αυτά στον Κεραμεικό ανάμεσα στην Αγορά και τα τείχη θα αναπτυχθεί και θα γνωρίσει την πρώτη ακμή του το βιοτεχνικό κέντρο της πόλης, τα προϊόντα του οποίου θα κατακλύσουν τις σύγχρονες αγορές, ενώ στα παρόδια νεκροταφεία αμέσως έξω από τις πύλεις θα ξεδιπλωθεί με όλη της τη λάμψη η θέληση προβολής των μεγάλων οικογενειών της αθηναϊκής αριστοκρατίας.

Ένα από τα χαρακτηριστικά όλων των μεγαλοπόλεων, από τη Βαβυλώνα έως τη Νέα Υόρκη, άγνωστο όμως στον κάτοικο της μικρής αγροτικής ελληνικής πόλης που ζει μέσα στους αγρούς, είναι ο δημόσιος κήπος, το πάρκο, στο οποίο οι παγιδευμένοι είτε στα παλάτια (όπως η βασίλισσα για χάρη της οποίας κτίσθηκαν οι περίφημοι κρεμαστοί κήποι), είτε στα

φτωχά σοκάκια της πόλης, θα ξαναβρούν για λίγο τη ζωογόνα σχέση με τη φύση. Το σκοπό αυτό εξυπηρετούσαν τα ιερά τεμένη, μικρά περιφραγμένα αθυσήλια γύρω από το βωμό του θεού, που από επιγραφές και περιγραφές συναντάμε σκόρπια στην Αθήνα όπως και σε άλλες πόλεις. Είναι χαρακτηριστικό των αναγκών ενός αυξανόμενου αστικού πληθυσμού, ότι το πρώτο πάρκο με σκιασμένους από πλάτνια περιπάτους (σύμφωνα με τα πρότυπα των περσικών παραδείσων) δημιουργήθηκε από τον Κίμωνα με την εκμετάλλευση των υδάτων του παρακείμενου Κηφισού, στα κτήματά του στους Λακιάδες, μια θέση όπου θα το διαδεχθεί στα νεώτερα χρόνια ο κήπος του βοεβόδα Χασεκί και ο Βοτανικός.

Στο πέρασμα του χρόνου - μετά το 475 π.Χ., παράλληλα με την αύξηση του πληθυσμού και την εξάλειψη των ορίων ανάμεσα στους εντός των τειχών δήμους, που αρχικά διακρίνονταν ως χωριστές κώμες, η Αθήνα θα αντιμετωπίσει όλα εκείνα τα προβλήματα συντήρησης και υγιεινής, σίτισης κλπ των μεγάλων πόλεων. Από την Αθηναίων Πολιτεία που αποδίδεται στον Αριστοτέλη και από επιγραφές πληροφορούμαστε για τις εκληγόμενες αρχές που έχουν τη μέριμνα για την καλή κατάσταση, την εύρυθμη λειτουργία και τον εφοδιασμό της πόλης: τους επισκευαστές των ιερών, τους οδοποιούς που φροντίζουν τη συντήρηση του οδικού δικτύου, τους αστυνόμους που ελέγχουν από τις μισθώσεις των αυλητριών έως τις πολεοδομικές παραβάσεις και την καθαριότητα των δρόμων, τους αγορανόμους και μετρονόμους για τον έλεγχο της αγοράς, τέλη τους σιτοφύλακας που ελέγχουν τις τιμές στο ψωμί (από την τιμή του σιταριού, τα αθροιστικά και τους φούρνους), ενώ μια από τις σημαντικότερες αρχές (διορίζονταν με εκλογή όχι με κλήρο) ήταν αυτού που επέβλεπε την ύδρευση. Αντίστοιχα η αρχαιοθλογική έρευνα μας δίνει την εικόνα μιας οργανωμένης πόλης με τις δημόσιες λήσες (Εικ. 11), την πινακοθήκη (Εικ. 12), τους ευπρεπισμένους (αν και όχι ακόμα λιθόστρωτους) δρόμους, τα υδραγωγεία (Εικ. 13) που τροφοδοτούν τις κρήνες και τα δημόσια λουτρά δίπλα τις πύλεις και στην αγορά, που διασχίζει ο κεντρικός αποχετευτικός αγωγός, ένα μνημειώδες έργο (Εικ. 14).

Σύμβολο της στροφής της Αθήνας σε μια πραγματική θαλασσοκράτειρα και μητρόπολη του Ιωνικού κόσμου, όπως και της παράλληλης εξέλιξης (πριν από τα μέσα του 5ου αι.) της κλεισθένιας ισο-

νομίας των πολιτών σε μια απόλυτη δημοκρατία, θα αποτελέσει η μνημειακή μεταμόρφωση της Ακρόπολης. Με το θαυμασμό να διαδέχεται το δέος που είχε νιώσει στο αντίκρισμα του ναυστάθμου, ο νησιώτης και ο ξένος έβλεπαν στο βάθος του διαδρόμου των Μακρών Τειχών αλλιά και (όπως και σήμερα) στην προοπτική όλων των κεντρικών δρόμων της πόλης, την Ακρόπολη με τα λαμπρά της μνημεία - τα Προπύλαια και τον Παρθενώνα που θα συμπληρώσουν αργότερα τα κομψοτεχνήματα του Ερεχθείου και της Νίκης-, κάτω από τη σκέπη της γιγαντιαίας χάλκινης Προμάχου Αθηνάς, η λόγχη της οποίας άστραφτε, όπως ήλεγαν, έως τα πέρατα της Αττικής στο Σούνιο.

Τη μοναδική αυτή έκφραση της αυτοπεποίθησης, του υλικού πλούτου της υψηλής τέχνης και του πνευματικού μεγαλείου της πόλης πλαισιώνουν τώρα, συμπληρώνοντας την εικόνα της πραγματικής μπτρόπολης του ελληνικού κόσμου, με νέα λαμπρή μορφή και νέο πολιτικό και ιδεολογικό περιεχόμενο, οι δύο πόλεις της πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής και πνευματικής ζωής της: βόρεια η νέα πόλη με την Αγορά με την Πνύκα, νότια, ανάμεσα στους ναούς και τα ιερά της αρχαίας Αθήνας, το θέατρο με το Ωδείο. Σ' αυτούς τους χώρους η πόλη αναδεικνύεται σε ένα μοναδικό κέντρο του «εὐ ζην» αλλιά και στο σχολείο της διαμόρφωσης του Αθηναίου σε ένα πολιτικά υπεύθυνο και ηθικά προβληματισμένο μέλος της κοινότητας.

Η αθηναϊκή Αγορά του 5ου αι. είναι το γεωγραφικό (αφετηρία ενός όλο πυκνότερου οδικού δικτύου της Αττικής) (εικ. 15), οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό κέντρο της Αττικής, ο ιερός χώρος της δημοκρατίας. Την πλταία που διασχίζει, ανάμεσα στα πλταία, ο πομπικός δρόμος των Παναθηναίων, και πλαισιώνουν το Βουλευτήριο και το Πρυτανείο (εικ. 16), τα δικαστήρια και οι μεγάλες στοές που σταδιακά έως τον 2ο αιώνα θα κλείσουν ένα γύρω την αγορά, ενώ ακριβώς απέναντι στην Πνύκα αποκτά μνημειακή πλξον μορφή ο χώρος συγκέντρωσης της εκκλησίας του δήμου (εικ. 17).

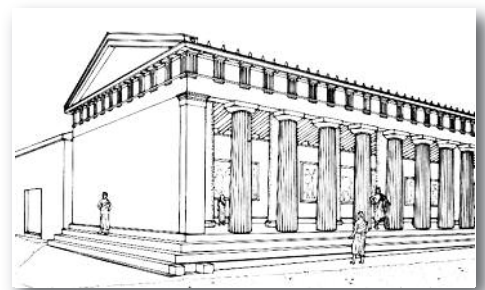
Αν η ζωή στη Αγορά (η συμμετοχή στη βουλή, την εκκλησία και τα δικαστήρια) αποτελούσε για τον Αθηναίο ένα μοναδικό -ανεπανάληπτο πιστεύουμε στην ιστορία- σχολείο πολιτικής αγωγής, η βίωση κάθε χρόνο στο πρόχειρο (ξύλινο) ακόμα θέατρο της νότιας πλταγιάς της Ακρόπολης, της τραγικής σύγκρουσης -με κριτή πάντα το λαό (που αντιπροσωπεύει ο χορός)- του θεϊκού και ανθρώπινου νόμου, του παλαιού με το νέο, του οικογενειακού δικαίου με

αυτό της πόλης, ήταν ένα σχολείο (η τραγωδία ως μη το ξεχνάμε δεν αφηγείται ιστορίες, αλλιά διδάσκει) βαθύτερου προβληματισμού για τα όρια της θείκης και της ανθρώπινης ύπαρξης και το νόημα της δικαιοσύνης. Στην ιστορία - μέσα στον ένα αυτόν αιώνα - της τραγωδίας παρακολουθούμε έτσι την εξέλιξη της ηθικής στάσης του ανθρώπου μέσα σε ένα κόσμο σε συνεχή αλλιαγή: από τη θρησκευτική τραγωδία της θείας δίκης και των συγκρούσεων των μεγάλων δυνάμεων στον Αισχύλο, στην τραγωδία του μεγάλου, μοναχικού ήρωα και της σύγκρουσης των καθηκόντων στο Σοφοκλή έως την τραγωδία του ανθρώπινου πάθους, στο γεμάτο ίντριγκες και συζητήσεις ψυχολογικό-πολιτικό, δράμα ενός Ευριπίδη.

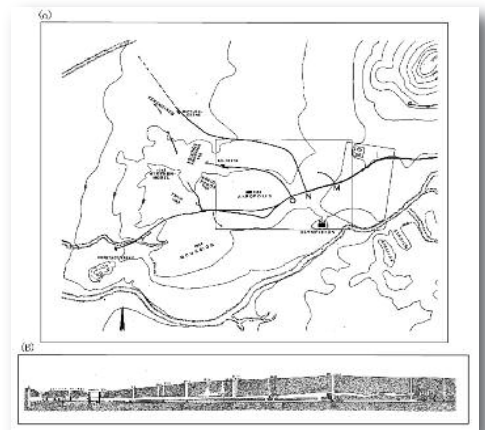
Τον ηθικό και υπαρκτικό προβληματισμό των τραγικών αγώνων συμπληρώνει η ψυχική «αγωγή στη σωφροσύνη» (Πλάτων, Πρωταγόρας 325a-b) που προσέφεραν οι μουσικοί αγώνες στο γειτονικό (αμέσως αριστερά από το θέατρο) Ωδείο του Περικλή, ένα τετράγωνο 60 X 60 μ κτήριο με κωνική στέγη που στήριζε ένα δάσος από κολόνες, μορφολογικά πολύ κοντά στο Τελεστήριο της Ελευσίνας (εικ. 18). Το μέγεθος του Ωδείου, όπως εξάλλου και του θεάτρου όταν αυτό αποκτά μνημειακή μορφή, είναι ενδεικτικά της δημοκρατικής μορφής της αθηναϊκής πολιτείας, για την οποία ο πολιτισμένος βίος δεν είναι υπόθεση μιας περιορισμένης αριστοκρατικής ελίτ - ούτε απλή διασκέδαση (σε ένα πρόγραμμα του τύπου «άρτος και θεάματα») - αλλιά προϋπόθεση της αγωγής του ελεύθερου πολίτη.

Μιλώντας για την παιδεία του παλιού καθού καιρού, προτού η σοφιστική διαβρώσει τα ήθη, ο Πλάτων (αυτή τη φορά στην Πολιτεία) θα τονίσει τη διπλή όψη της ως γυμναστικής για το σώμα και μουσικής για το πνεύμα. Τη σημασία της άθλησης στο πνεύμα της διάπλσης αυτού του πολίτη σύμφωνα με εκείνα τα ομηρικά αριστοκρατικά ιδανικά, δείχνει ο χώρος που καταλαμβάνει η άθληση στη ζωή του Αθηναίου, όπως και ο αριθμός των γυμνασίων στον ευχάριστο χώρο των πάρκων και των κήπων που εκτεινόταν έξω από τις πύλεις από την Ακαδημία έως το Λύκειο και το Κυνόσαργες. Και είναι χαρακτηριστικό της εξέλιξης της αγωγής που ψέγει ο Πλάτων ότι στα γυμνάσια αυτά ακριβώς, όπου και εκείνος πρέπει να εσύχναζε ακολουθώντας το Σωκράτη, θα εγκατασταθούν λίγος μετά και οι μεγάλες αθηναϊκές φιλοσοφικές σχολές: η πλτωνική Ακαδημία και το αριστοτελικό Λύκειο.

4. Η αρνητική όψη της μπτρόπολης. Είναι με αφορμή το αναγκαστικό μάντρωμα

Εικ. 12. Αναπαράσταση της Ποικίλης στοάς στη βόρεια πλταρά της Αγοράς

Εικ. 13. Το δίκτυο ύδρευσης της Αθήνας (τοπογραφικό και τομή κατά Tölle-Kastenbein)

Εικ. 14. Ο κεντρικός αποχετευτικός αγωγός της Αγοράς (τέλη 6ου-αρχές 5ου αι. π.Χ.)

Εικ. 15. Το οδικό δίκτυο της Αττικής τον 4ο αι. π.Χ.

2η ΧΙΛΙΕΤΙΑ π.Χ.: Η ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΧΑΤΤΙ (το Βασίλειο των Χετταίων) ΚΑΙ Η ΑΧΧΙΓΙΑΒΑ (η Χώρα των Αχαιών)

Στο άρθρο «Ο Τρωικός Πόλεμος, τα Ομηρικά Έπη και οι Αρχαιολογικές Μαρτυρίες», που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού «Πειραϊκό Ορόσημο», αναλύθηκαν κάποιοι από τους λόγους, που έχουν οδηγήσει στη μη ανεύρεση, μέχρι σήμερα, γραπτών μαρτυριών από την Μυκηναϊκή Ελλάδα αλλά και την Τροία, οι οποίες θα βοηθούσαν στην αναζήτηση του ιστορικού πυρήνα στα Έπη του Ομήρου. Ο Όμηρος περιγράφει, ως ποιητής, μόνον σαράντα ημέρες από το δέκατο έτος του Τρωικού Πολέμου. Αντίθετα τονίστηκε ότι θα πρέπει να αναζητηθούν σχετικά ευρήματα (γραπτές μαρτυρίες και αντικείμενα) από την περιβάλλουσα, την Μυκηναϊκή Ελλάδα και την Τροία, περιοχή, δηλαδή ευρήματα κυρίως από τη Χώρα του Χάττι ή το βασίλειο των Χετταίων (στην περιοχή της Μικράς Ασίας) και την Αίγυπτο των Φαραώ. Βέβαια, καθοριστικής σημασίας μαρτυρίες προέρχονται από την Κύπρο (Αλάσιγια στα κείμενα των Χετταίων της 2ης χιλιετίας π.Χ.) κυρίως, αλλά και το Λεβάντε δηλαδή την Εγγύς Ανατολή (Λίβανο, Συρία, Ισραήλ). Προηγούμενως όμως θα πρέπει να περιγράψουμε τι ήταν το βασίλειο της Χώρας του Χάττι (των Χετταίων), που εμφανίστηκε τον 17ο αιώνα και κατέρρευσε στην αρχή του 12ου αιώνα π.Χ.. Στη συνέχεια εξαφανίστηκε από την ιστορική σκηνή (και μάλιστα η ύπαρξή του λησμονήθηκε εντελώς μέχρι τα τέλη του 19ου- αρχές του 20ου αιώνα μ.Χ.), με εξαίρεση κάποια πολύ μικρότερα «Νέο-Χεττιτικά» βασίλεια, στην περιοχή της Συρίας και της Χαναάν μέχρι τον 9ο αιώνα π.Χ.. Οι βασιλείς των Νέο-Χεττιτικών βασιλείων θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως διαδόχους των Μεγάλων Βασιλέων της Χώρας του Χάττι, η οποία, πριν από τον 19ο αιώνα μ.Χ., δεν ήταν γνωστό στους επιστήμονες ότι ευρίσκονταν στη Μικρά Ασία.

Έξω από την καμπύλη του ποταμού Άλυος και είκοσι χιλιόμετρα ανατολικά-βορειοανατολικά της Καισάρειας της Καππαδοκίας, των ιστορικών χρόνων, στην Μικρά Ασία, βρίσκεται η Νέσα ή Κανές (Εικ.1), η κοιτίδα του λαού, που σήμερα ονομάζουμε Χετταίους, αλλά που αυτοαποκαλούνταν: «ο Λαός της Χώρας του Χάττι» ή «Νεσίτες». Στη σύγχρονη βιβλιογραφία επικράτησε να ονομάζονται Χετταίοι, από το αντίστοιχο όνομα στη Βίβλο, που αποδίδεται σ' αυτούς από τους σημερινούς ερευνητές, παρά το γεγονός ότι αυτός ο όρος εμφανίζεται πρώτη φορά πολύ αργότερα (χίττι/hittī, χιττίμ/hittim: Βίβλος) και αφορά μια μικρή φυλή της Χαναάν στην Παλαιστίνη της Εποχής του Σιδήρου (μετά το 1200/1100 π.Χ.). Υιοθετήθηκε δε από τους επιστήμονες,

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

λόγω της φωνητικής ομοιότητάς του προς τη «Χώρα του Χάττι», στα κείμενα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού² (1700/1600-1200 π.Χ.).

Στις αρχές έως τα μέσα περίπου του 17ου αιώνα π.Χ. (περί το 1660 π.Χ., σύμφωνα με την λεγόμενη μέση χρονολόγηση [1, σελ. 16]) μια διακριτή ομάδα πληθυσμού Ινδοευρωπαϊκής³ καταγωγής επέβαλε την ανωτερότητά της σε έναν (μη Ινδοευρωπαϊκής καταγωγής) Χαττικό πληθυσμό της κεντρικής Μικράς Ασίας. Κατέστησε δε ως πρωτεύουσα του κράτους τη Χαπούσα, 160 χλμ σε ευθεία γραμμή ανατολικά της σημερινής Άγκυρας (Εικ.1). Ένας αριθμός Χαττικών στοιχείων διατηρήθηκαν στο «Χεττιτικό» πολιτισμό κυρίως στη θρησκεία, στην τέχνη και στην μυθολογία. Επίσης αρκετά ονόματα των Χετταίων «Μεγάλων Βασιλέων» ήταν Χαττικής προέλευσης και βέβαια η Χαττική κληρονομιά περιλαμβάνεται και στο ίδιο το όνομα με το οποίο ήταν γνωστό το βασίλειο στην εποχή του: Χώρα του Χάττι.

Η Χώρα του Χάττι ήταν πολύγλωσση -λόγω των πολλών λαών που την απάρτιζαν- και συνεπώς πολυφυλετική, κατελάμβανε δε αυξανόμενη έκταση στην Μικρά Ασία, κατά διάφορες εποχές, στα πεντακόσια περίπου χρόνια διάρκειάς της (μέχρι το 1177 π.Χ. το αργότερο). Στην πρωτεύουσα Χαπούσα ήλθαν στο φως κείμενα, που ήταν γραμμένα στην Ακκαδική, η οποία ήταν διεθνής διπλωματική γλώσσα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Όμως ήλθαν στο φως και πολυάριθμες πινακίδες γραμμένες σε μία άγνωστη γλώσσα. Η γλώσσα αυτή ήταν η Νεσιτική, «η γλώσσα της Νέσα», της πόλης προέλευσης και πρώτης πρωτεύουσας των Χετταίων, εκτός της καμπύλης του ποταμού Άλυος (Εικ.1), του σημερινού Κιούλτεπε («λόφος της Στάχτης») και καθορίζονταν έτσι από τους χρήστες της, δηλαδή από αυτούς που την ομιλούσαν. Μάλιστα, «το όνομα Χεττιτική, για τη γλώσσα αυτή, έχει μέχρι τώρα τόσο πολύ καθιερωθεί, που δεν είναι δυνατόν να αντικατασταθεί από τον ορθότερο όρο Νεσιτική», όπως γράφουν αρκετοί αρχαιολόγοι [κυρίως 3· αλλά και 4, 5, 6]. Η γλώσσα αυτή ήταν η επίσημη γλώσσα του Χεττιτικού βασιλείου, ομιλούμενη από την άρχουσα τάξη του. Όπως προκύπτει δε από τον μεγάλο αριθμό γραπτών κειμένων, που βρέθηκαν σε αυτήν την γλώσσα, ήταν η επίσημη γλώσσα του βασιλείου. Οι αλλαγές της μάλιστα, καθ' όλη τη διάρκεια των σχεδόν πεντακοσίων ετών χρήσης

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Fellow ASCE, Μέλος: Εταιρεία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.

2. Βλ. [1] σελ.18-19 & 396, υποσ. 45, που παραπέμπει επίσης στο [2].

3. Όρος που έχει επικρατήσει στη διεθνή βιβλιογραφία.

της, αντανakλούν «όχι μία απολιθωμένη γλώσσα διοίκησης», δηλαδή μιας ελίτ που διοικούσε, «αλλά μία ζώσα, ομιλούμενη γλώσσα» [1, 3].

Εικόνα 1: Πόλεις στη Μικρά Ασία, στην περιοχή της Χώρας του Χάττι.

Υπάρχουν επίσης υπολείμματα της «γλώσσας του Χάττι» –Χαττικής γλώσσας– σε λίγα διασωζόμενα κείμενα, κατ'εξοχήν θρησκευτικού ή λατρευτικού χαρακτήρα. Η γλώσσα ήταν μη-Ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και ομιλούνταν από το γηγενές υπόστρωμα του πληθυσμού. Έχει διασωθεί μόνο σε πολύ λίγα κείμενα, σε αντίθεση με την ινδοευρωπαϊκή Νεσιτική. Οι Νεσίτες ήσαν Ινδοευρωπαίοι είτε «επικυρίαρχοι», είτε ειρηνικά μετακινηθέντες προς την περιοχή της Χαττούσα [1,3]. Οι μύθοι φαίνεται ότι προέρχονταν κυρίως από το γηγενές πληθυσμιακό υπόστρωμα, γιατί μετεφράζοντο στα Νεσιτικά, από τα Χαττικά [8].

Εκτός από αυτές τις τρεις, πέντε ακόμη γλώσσες ταυτοποιήθηκαν στα αρχεία της Χώρας του Χάττι: Χουρριτικά, Λουβικά, Πα(φ)λαϊκά, Συμεριακά και μία γλώσσα προφανώς ομιλούμενη από τους βασιλείς του Μιτάννι (ή Χουρρίτες) [1], το οποίο ήταν αντίπαλο κράτος της Χώρας του Χάττι και αντιστοιχεί -εδαφικά- στις σημερινές εκτάσεις που ζουν οι Κουρδικές φυλές στην Τουρκία αλλά και σε όλα τα σημερινά, γύρω από την Τουρκία, κράτη (Εικ. 1). Από αυτές τις γλώσσες που προαναφέρθηκαν, οι κύριες γλώσσες στο βασίλειο των Χετταίων ήσαν τρεις: η Νεσιτική (μαζί με την Χαττική), η Λουβική και η Παλαϊκή, «δηλαδή η μετέπειτα, κατά τους ιστορικούς χρόνους, Παφλαγονική» [5]. Η Λουβική και η Πα(φ)λαϊκή ήσαν επίσης Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες [8]. Η Παλαϊκή ομιλείτο στο Βορρά, στην περιοχή Πάλα, που αναφέρεται στους παλαιούς Χεττιτικούς Νόμους (προ του 1400 π.Χ.), ως μία από τις τρεις υποδιαιρέσεις του Χεττιτικού κράτους, μαζί με το Χάττι και τη Λούβιγία. Η Λουβική ομιλείτο στη Δύση, στα Νότια και Νοτιοδυτικά (οι Λύκιοι ομιλούσαν μία γλώσσα πολύ όμοια με τους Λούβιους). Η

Νεσιτική ομιλείτο στην «διοικητική-γλωσσική» υποδιάρθρωση Χάττι' στο κέντρο της «Χώρας του Χάττι», στην κεντρική και ανατολική Μικρά Ασία, εντός της καμπύλης του Άλυος ποταμού αλλά και εκτός (δηλαδή στην περιοχή της Καππαδοκίας), όπου ευρίσκεται η Νέσα (Εικ.1, 2). Επί πλέον, ομιλούντο η Λυκική από τους Λυκίους και η Καρική από τους Κάρες, γλώσσες πολύ κοντινά συγγενικές με τη Λουβική. Περιστασιακές μαρτυρίες υποδηλώνουν ότι η περιοχή της κλασικής Λυδίας ομιλούσε την Λουβική κατά τη δεύτερη χιλιετία π.Χ., αν και οι μαρτυρίες για πιθανό Λουβικό υπόστρωμα στη Λυδική είναι σπάνιες, ενώ η πολύ αποκλίνουσα ανάπτυξη της Λυδικής δείχνει προς μια σχετική απομόνωση [3].

Εικόνα 2⁴. Ομιλούμενες γλώσσες στη Χώρα του Χάττι και περιοχές που ομιλούνταν.

Από τις τρεις παραπάνω αναφερόμενες υποδιαιρέσεις του Χεττιτικού κράτους, προ του 1400 π.Χ., συμπεραίνουμε ότι οι παραπάνω τρεις κύριες γλώσσες ομιλούντο από ομάδες λαών, που έφεραν τα αντίστοιχα ονόματα: οι Νεσίτες με τους Χάττιους στην περιοχή αλλά και νότια και ανατολικά της Χαττούσα, οι Πάλα (Πάφλα) στο Βορρά, και οι Λούβιοι στην Άρζαβα (περί την κλασική Έφεσο), στις χώρες Λούκκα, δηλαδή στη Λυκία, και στην Κιζζουβάτνα, την Κιλικία της κλασικής εποχής, στο νότο.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι πράγματι η Χώρα του Χάττι ήταν πολύγλωσση και πολυφυλετική, απαρτιζόμενη από διαφορετικούς λαούς [1,3]. Στα Έπη, ο Όμηρος αποκαλεί τους Έλληνες, της εποχής του Τρωικού Πολέμου, με πολλά ονόματα (Δαναοί, Αχαιοί, Αργείοι, Έλληνες [μόνον για τους κατοίκους της περιοχής της Φθίας του Αχιλλέα]), αν και ομιλούσαν μία κοινή ελληνική γλώσσα με διαφορετικές τοπικές διαλέκτους. Προκύπτει το ερώτημα εάν αυτή η «πολυγλωσσία» και πολυφυλετικότητα της Χώρας του Χάττι θα μπορούσε να συνδεθεί και με ορισμένους από τους λαούς, που παρουσιάζονται από τον Όμηρο, αλλά και την υπόλοιπη αρχαία Ελληνική Γραμματεία, ως σύμμαχοι των Τρώων. Σε

4. Χάρτης από το [16]. Έχει προσαρμοσθεί από τον συγγραφέα βάσει κυρίως του [3] ως προς τις γλώσσες. Για την Μυκηναϊκή Ελληνική βάσει των [9, 10, 13, 14, 15].

επόμενα άρθρα θα επιχειρηθεί να απαντηθεί το ερώτημα αυτό.

Θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι κατά μήκος της δυτικής και της νοτιοδυτικής ακτογραμμής της Μικράς Ασίας, ομιλούντο οι γλώσσες των Μινωιτών και των Μυκηναίων Ελλήνων, όπως αποδεικνύουν οι υλικές μαρτυρίες: δηλαδή οι γλώσσες των πινακίδων Γραμμικής Α και Γραμμικής Β γραφής. Για την παρουσία Μινωιτών και Μυκηναίων στις ακτές της Μικράς Ασίας υπάρχουν πολλές σχετικές δημοσιεύσεις έγκριτων αρχαιολόγων, όπως ο μέχρι πρόσφατα επί κεφαλής της Γερμανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα καθ. Δρ. W-D. Niemeier [9, 10], ο C. Watkins [11] η καθηγήτρια στο Χάρβαρντ Emily Vermeule [12, 13], κ.ά. Επί πλέον ο Mee [14, 15] παρουσιάζει πολλά Μυκηναϊκά αντικείμενα, που έχουν έλθει στο φως στην παράκτια περιοχή της δυτικής Μικράς Ασίας: στην Ιασό, στη Μίλητο, στην Έφεσο, στην Κολοφώνα, στις Κλαζομενές κ.λπ. Η Vermeule αναφέρεται σε Μινωικά ευρήματα στις ίδιες περιοχές και συμπεραίνει ότι ο Τρωικός πόλεμος έλαβε χώρα ίσως κατά τη διάρκεια της πρώιμης Μυκηναϊκής εποχής [12, 13], πολύ πριν από τη συμβατική του χρονολόγηση (1300 έως 1200/1180 π.Χ.).

Εδώ θα πρέπει να παρατεθεί ένα απόσπασμα του Στράβωνα, που αναφέρεται στην εποχή του Τρωικού Πολέμου, και περιγράφει ότι στην Καππαδοκία, κοντά στον ποταμό Άλυ, όπου βρίσκεται και η Νέσα/Κανές, η κοιτίδα των Χετταίων, ομιλούντο δύο γλώσσες, η Παφλαγονική και η γλώσσα της Καππαδοκίας (Str. Geogr. Geographica, 12:3:25:10-13^s) [δηλαδή η Νεσιτική(;)]:

..... διότι πᾶσα ἡ πλησίον τοῦ Ἄλυος Καππαδοκία ὅση παρατείνει τῇ Παφλαγονίᾳ ταῖς δυσὶ χρήται διαλέκτοις καὶ τοῖς ὀνόμασι πλεονάζει τοῖς Παφλαγονικοῖς

..... διότι ολόκληρη ἡ Καππαδοκία κοντὰ στον ποταμὸ Ἄλυ, ἡ οποία προεκτείνει τὴν Παφλαγονίαν, χρησιμοποιεῖ τις δύο διαλέκτους καὶ παρουσιάζει πλειοψηφία Παφλαγονικῶν ονομάτων.....

Πάντως είναι εντυπωσιακό ότι ο Στράβων, ο οποίος έζησε περί την αρχή της σύγχρονης χρονολόγησης (περίπου 64/63 π.Χ. – 24 μ.Χ.⁶), από την Αμάσεια του Πόντου, που βρίσκεται εντός της περιοχής την οποία -πολύ παλαιότερα από την εποχή του- κατελάμβανε η Χώρα του Χάττι (Εικ.1), διατηρεί την μνήμη μιας πολύγλωσσης περιοχής, γύρω από την κοιτίδα των Χετταίων, κατά την εποχή του Τρωικού Πολέμου, 1200-1400 χρόνια πριν από τον ίδιο.

Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μεγάλου Βασιλιά Τουνταλγία I/II (1425-1400 π.Χ.), στη Χώρα του Χάττι, στα παράλια της δυτικής Μικράς Ασίας ομιλείτο πλέον η Μυκηναϊκή Ελληνική, αφού είχε ήδη συντελεσθεί η μετάβαση εξουσίας από τους «Μινωίτες» στους «Μυκηναίους» στην Κρήτη [16, 17]. Από την εποχή βασιλείας του Τουνταλγία I/II ήλθαν στο φως γραπτές μαρτυρίες που ανα-

φέρονται σε μία χώρα «πέρα από τη θάλασσα», δηλαδή το Αιγαίο, που ονομαζόταν (στα Χεττιτικά κείμενα) «Αχχιγιά(βα)», αν και υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ των αρχαιολόγων για την ταυτοποίησή της. Σήμερα κατά μεγάλη πλειοψηφία γίνεται δεκτό ότι η χώρα Αχχιγιά(βα) είναι η «Χώρα των Αχαιών», η Αχαΐα⁷. Η αρίθμηση I/II για τον Τουνταλγία δίδεται σε έναν ή δύο, περίπου σύγχρονους, βασιλείς με το όνομα αυτό. Επειδή οι περισσότεροι αρχαιολόγοι θεωρούν ότι υπήρξε μόνον ένας βασιλιάς με το όνομα αυτό κατά τον 15ο αιώνα π.Χ., του αποδίδουν την αρίθμηση I/II για να μην επέρχεται διαφοροποίηση στην αρίθμηση των μετέπειτα Τουνταλγία III και IV.

Στην Χατούσα, και μάλιστα στο ανάκτορο (Εικ.3 και 4), ήλθε στο φως το κύριο αρχείο του βασιλείου, που περιέχει έναν πολύ μεγάλο αριθμό πινακίδων, με κείμενα τα οποία είχαν γραφεί στις παραπάνω γλώσσες. Στις Χεττιτικές αυτές πινακίδες, που αποκρυπτογραφήθηκαν από τον Ηροζνύ την αρχή του 20ου αιώνα, ο Emil Forer, το 1920, ανέγνωσε ονόματα τα οποία, κατ' αυτόν, είναι η απόδοση των αντίστοιχων Μυκηναϊκών Ελληνικών ονομάτων, στη γλώσσα της Χώρας του Χάττι: Αχχιγιάβα /Αχαΐα /'Χώρα των Αχαιών', Ατταρισσίγια(ς) /Άτρεΰς, Ταβαγκαλάβα / Έτεοκλές/ Έτεοκλής, κ.λπ. Ο Forer αντιμετώπισε δριμεία επίθεση για τις απόψεις του από διαφωνούντες αρχαιολόγους, με αποτέλεσμα να μην εξελιχθεί η ακαδημαϊκή του καριέρα, όμως σήμερα σε γενικές γραμμές οι απόψεις του γίνονται αποδεκτές: η Αχχιγιάβα είναι η Χώρα των Αχαιών.

Εικόνα 3⁸. Χατούσα, ο λόφος της βασιλικής ακρόπολης, Büyükkale, όπου τα ανάκτορα.

Εικόνα 4. Ο χώρος αρχείων πινακίδων του ανακτόρου της Χατούσα.

5. Απόδοση στην σύγχρονη ελληνική από τον συγγραφέα.

6. Wikipedia, Strabo.

7. Αχχιγιά(βα)=«Χώρα των Αχαιών», «Αχα(γ)ιά/Akhaiā=Αχαιά», επίθετο της θεάς Δήμητρας, που είναι ενδεικτικό της περιοχής κυριαρχίας των Αχαιών ([18], του Gregory Nagy, καθηγητή Κλασικής Ελληνικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Harvard). Ομοίως βλ. και [19].

8. Φωτογραφίες στις Εικ.3 και 4, από τον συγγραφέα, Νοέμβριος 2011.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στα Αιγυπτιακά αρχεία είχαν αναγνωσθεί τα ονόματα *Κεφτιού/Κρήτες*, και *(Ν)Τανάγια/ Δαναοί*. Οι Κεφτιού αρχίζουν να αναφέρονται, στις Αιγυπτιακές αρχαιολογικές μαρτυρίες, περί το 2000 π.Χ., και σταματούν - με κάποιες εξαιρέσεις - από το 420 έτος της βασιλείας του Φαραώ Τούθμωση III, περί το 1462/1437 π.Χ., ενώ ταυτόχρονα, το ίδιο έτος, αναφέρονται για πρώτη φορά οι *(Ν)Τανάγια*, οι οποίοι εμφανίζονται μέχρι το τέλος της βασιλείας του Φαραώ Τουταγχαμών, περί το 1351/1327 π.Χ.. Στις Χεττιτικές πινακίδες, παρουσιάζονται

αντίστοιχα οι Αχχιγιάβα, και μάλιστα ενεργοί στρατιωτικά στην Μικρά Ασία, με στρατιωτική δράση του Ατταρισσίγια, «ηγεμόνα της Αχχιγιά», πριν από το 1400 π.Χ., κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μεγάλου Βασιλιά Τουνταλίσγια I/II, ή λίγο πριν από αυτήν.

Τα γραπτά και υλικά ευρήματα για την Αχχιγιάβα (στο Χάπτι) και την (Ν)Τανάγια (στην Αίγυπτο) και η συσχέτισή τους με τους Μυκηναίους Έλληνες θα παρουσιασθούν στη συνέχεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Bryce, T. 2005. *The Kingdom of the Hittites*, NY, Oxford University Press, 2nd edition.
- [2] Singer, I. 2011. *The Calm Before the Storm: Selected Writings of Itamar Singer on the End of the LBA in Anatolia and the Levant* (series: *Writings from the Ancient World Supplement*), Leiden.
- [3] Melchert, C.H. 2003. Introduction, Chapter 1, Chapter 2, in C.H. Melchert, (ed.), *The Luwians*, Leiden, Brill, 1-26.
- [4] Hawkins, J.D. 2003. *Scripts and Texts*, in C.H. Melchert, (ed.), *The Luwians*, Leiden, Brill, 128-169.
- [5] Watkins, C. 2008. Hittite, in R.D. Woodard, (ed.), *The Ancient Languages of Asia Minor*, NY, Cambridge University Press, 6-30.
- [6] Seeher, J. 2006. *Hattusha Guide - A Day in the Hittite Capital*, 3rd revised edition, Cihangir – Istanbul, Ege Yayinlari.
- [7] Güterbock, H.G. 1997. Reprint of 1958. Kaneš and Neša: Two Forms of One Anatolian Place-Name?, first publication *Eretz Israel*(5), reprinted in H.A. Hoffner Jr., (ed.), *Perspectives on Hittite Civilization: Selected Writings of Hans Gustav Güterbock*, Chicago, the Oriental Institute of the University of Chicago, 187-190.
- [8] Güterbock, H.G. 1997. Reprint of 1961. Hittite Mythology, first publication in *Mythologies of the Ancient World*, S. N. Kramer, 139-179, reprinted in H.A. Hoffner Jr., (Ed.), *Perspectives on Hittite Civilization: Selected Writings of Hans Gustav Güterbock*, Chicago, the Oriental Institute of the University of Chicago, 49-62, 1961.
- [9] Niemeier, W-D. 1999. The Minoans of Miletus, in P. Betancourt/V. Karageorghis/R. Laffineur/W-D. Niemeier, (Eds.), *MELETEMATA - Studies in Aegean Archaeology Presented to Malcolm H. Wiener as He Enters his 65th Year*, *Aegaeum* 20, vol.II, 543-554.
- [10] Niemeier, W-D. 1998. The Mycenaeans in Western Anatolia and the Problem of the Origins of the Sea Peoples, in S. Gitin/A. Mazar/E. Stern, (Eds.), *Mediterranean Peoples in Transition – Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE*, in Honor of (fs) Professor Trude Dothan, Israel Exploration Society, 17-65.
- [11] Watkins, C. 1986. The Language of the Trojans, in M. Mellink, (ed.), *Troy and the Trojan War - A Symposium Held at Bryn Mawr College*, Bryn Mawr, PA, 45-62.
- [12] Vermeule, E.D.T. 1986. Priam's Castle Blazing - A Thousand Years of Trojan Memories, in M. Mellink, (ed.), *Troy and the Trojan War - A Symposium Held at Bryn Mawr College*, Bryn Mawr, PA, 77-92.
- [13] Vermeule, E.D.T. 1983. Response to Hans Güterbock - (The Hittites and the Aegean World: Part 3). *AJA*,(87):2:Apr.:141-143.
- [14] Mee, C. 2008. Mycenaean Greece, the Aegean and Beyond, in C.W. Shelmerdine, (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, 362-386.
- [15] Mee, C. 1998. Anatolia and the Aegean in the Late Bronze Age, in E.H. Cline/D. Harris-Cline, (Eds.), *The Aegean and the Orient in the Second Millenium*, *Aegaeum* 18, 137-148.
- [16] Γιαννακός, Κ. 2016. Τεχνολογία, Μαρτυρίες και η Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου - Μυκηναϊκά Ευρήματα σε Χαπούσα, Μικρά Ασία, Αίγυπτο, Κύπρο, Λεβάντε, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- [17] Giannakos, K. 2016. Cutting-Edge Technology and Know-How of Minoans/Mycenaeans during LBA and Possible Implications for the Dating of the Trojan War, *TAAANTA*(XLVI-XLVII), 2014-2015, 51-79.
- [18] Nagy, G. 2015. East of Achaeans: Making up for a missed opportunity while reading Hittite texts, <http://classical-inquiries.chs.harvard.edu/east-of-the-achaeans-making-up-for-a-missed-opportunity-while-reading-hittite-texts> [προσφέρθηκε ευγενικά από τον καθηγητή Nagy στον συγγραφέα].
- [19] Beckman, G./T. Bryce/E. Cline 2011: *The Ahhiyawa Texts* (series: *Writings from the ancient world*, vol. 28), Atlanta, GA/Leiden [2012].

Η μελέτη περιλαμβάνει την Ανάδειξη και Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Ευρημάτων του Κονώνειου Τείχους καθώς και των υποθαλάσσιων ευρημάτων των αρχαίων νεωσοίκων του πολεμικού λιμένα της αρχαίας Αθήνας στην περιοχή της Μαρίνας Ζέας. Η οριστική μορφή της μελέτης έχει ήδη υποβληθεί και ευρίσκεται στο τελικό στάδιο των εγκρίσεων (ΚΑΣ).

ΣΥΝΤΟΜΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ

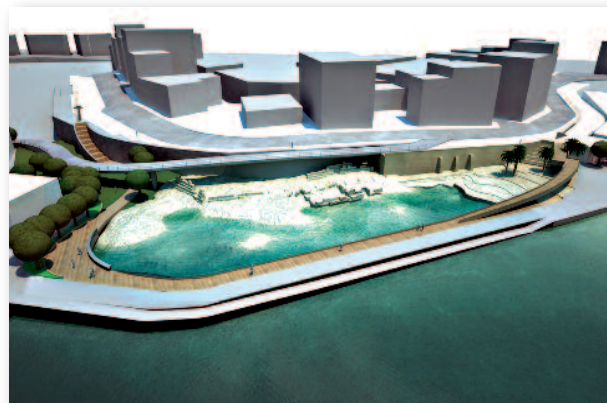
Ο Θεμιστοκλής, μετά τη μάχη του Μαραθώνα (493 π. Χ.), ενισχύει την ναυτική δύναμη της Αθήνας, εξασφαλίζοντας τα λιμάνια του Πειραιά, στα οποία δημιουργεί τα νεώρια του νέου αθηναϊκού στόλου. Ξεκινά την ανέγερση των Μακρών τειχών, μαζί με την κατασκευή του οχυρωτικού περιβόλου, τόσο της Πειραιϊκής χερσονήσου όσο και των τριών φυσικών λιμανιών, Μουνιχίας, Ζέας και Κανθάρου. Οι διάδοχοί του, Κίμων και Περικλής, μετά το 472 π.Χ., ολοκληρώνουν το έργο της οχύρωσης του Πειραιά και της οργάνωσης του ναυστάθμου. Στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, 404 π.Χ., η εμβληματική οχύρωση της Πειραιϊκής καταστρέφεται. Μετά το 394 π.Χ. (ναυμαχία της Κνίδου) ο Κόνων αναλαμβάνει την επέκταση και την ανοικοδόμηση των τειχών στη μέχρι τότε ακατοίκητη βραχώδη χερσόνησο της Πειραιϊκής Ακτής. Η παράκτια και επιθαλάσσια οχύρωση ακολουθεί την ακτογραμμή, από το ναύσταθμο της Ζέας μέχρι το εμπορικό λιμάνι του Κανθάρου. Μαζί με τον περίβολο των τειχών ανακαινίζονται και οι τεχνητοί μώλοι, που στένευαν τα στόμια των λιμανιών, ώστε αυτά να μπορούν να φράσσονται με τα «κλείθρα των λιμένων». Οι μώλοι ενισχύονταν με πύργους, ανάμεσα στους οποίους μπορούσε να τεττώνεται αλυσίδα (Παπαχατζής 1974, 98). Τα τείχη υψώνονται κοντά στην ακτογραμμή (απόσταση 6-10 μ.) και το πλάτος τους ανέρχεται στα 3,4 - 3,6 μ., ενώ στην περιοχή των πύργων φτάνει τα 4,2 μ., καθώς

εκεί βρίσκονταν οι κλίμακες ανόδου για την είσοδο στους πύργους και τον περιόδρομο.

Σήμερα στην περιοχή της Μαρίνας Ζέας, τα ευρήματα των αρχαίων τειχών είναι τμηματικά και εμφανίζονται διάσπαρτα σε διάφορα σημεία της Μαρίνας χωρίς να διαμορφώνουν μία συνεχή εικόνα. Το ίδιο ισχύει σε μεγαλύτερο βαθμό και για τα υπολείμματα των αρχαίων νεωσοίκων του πολεμικού λιμένα τα οποία βρίσκονται υποθαλάσσια κυρίως στην Ανατολική περιοχή της Μαρίνας.

Εικόνα 01: Γενικό Τοπογραφικό Αρχιτεκτονικής Μελέτης.

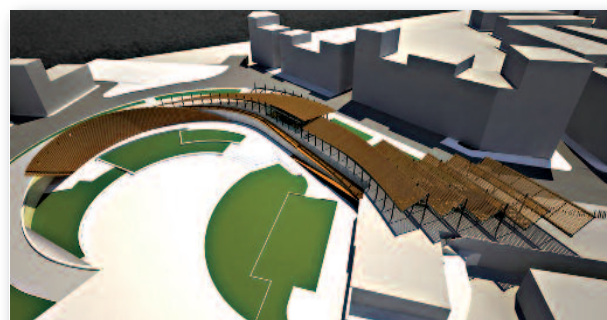

Εικόνα 02: Αρχαιολογικός Περίπατος Περιοχή 4. Συνδέσεις πεζοδρομίου Ακτής Μουτσοπούλου και θαλάσσιου μετώπου εντός της Μαρίνας Ζέας.

ΘΕΣΕΙΣ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΧΗ 1 - ΑΝΑΨΥΚΤΗΡΙΟ "ΠΙΣΙΝΑ". Σωζόμενα τμήματα του Τείχους μήκους περίπου 37μ. βρίσκονται στην αποθήκη, κάτω από την βόρεια είσοδο του αναψυκτηρίου καθώς και σε υπαίθριο χώρο πίσω από το αναψυκτήριο σε περιοχές μη προσβάσιμες από το κοινό. Το συνεχιζόμενο προς βορρά τμήμα του (25μ.) έχει ενσωματωθεί σε νεότερο τοίχο αντιστήριξης, ο οποίος οριοθετεί τον κήπο του αναψυκτηρίου με την οδό Ακτής Θεμιστοκλέους, ενώ συγχρόνως υποστηρίζει το οδόστρωμα. Το πλάτος του Τείχους κυμαίνεται από 3 έως 4,5μ. (Ε.Α. Χλέπα, Τεύχος εκτιμήσεων αποκατάστασης και συντήρησης αρχαιοτήτων, Αθήνα, 2012, σελ.17)

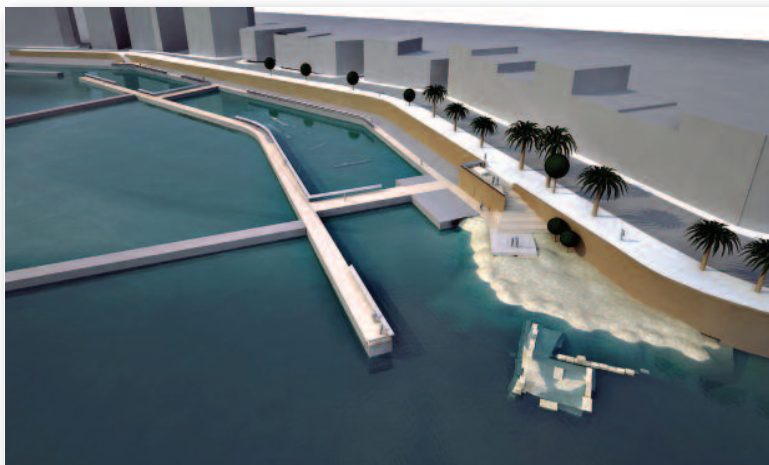
ΠΕΡΙΟΧΗ 2- ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ. Το τμήμα του Τείχους το οποίο φαίνεται σήμερα στην είσοδο του μουσείου, ήταν εγκιβωτισμένο ανάμεσα σε λιθόκτιστες αντηρίδες ενίσχυσης του αναλημματικού τοίχου της οδού Ακτής Μουτσοπούλου, ήδη πριν από την κατασκευή του

Εικόνα 03: Αρχαιολογικός Περίπατος Περιοχές 3 και 2. Στέγαστρα σήμανσης των υποβαθμισμένων ευρημάτων καθώς και νέα είσοδος του Ναυτικού Μουσείου από οδό Ακτής Θεμιστοκλέους.

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΜΑΡΙΝΑΣ ΖΕΑΣ

Εκπόνηση Μελέτης: Αρχιτεκτονικό Γραφείο "Anamorphosis Architects"

**Εικόνα 04: Αρχαιολογικός Περίπατος Περιοχή 5
Ανατολικός Πύργος και Νεώσοικοι.**

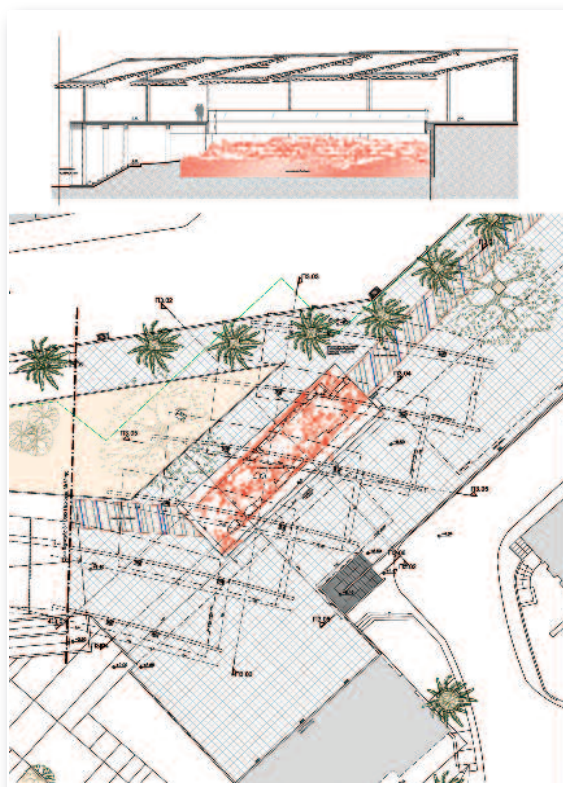
Ναυτικού Μουσείου Ελλάδας το 1971. Αλλο τμήμα του Τείχους μήκους 27 μέτρων σε συνέχεια του προηγούμενου, βρίσκεται μέσα στην παρακείμενη της εισόδου του Μουσείου αποθήκη, ενσωματωμένο σε νεότερους τοίχους αντιστήριξης και εγκιβωτισμένο σε λιθόκτιστους πεσσούς, μη ορατό από το ευρύ κοινό. (Ε.Α. Χρήπα, Τεύχος εκτιμήσεων αποκατάστασης και συντήρησης αρχαιοτήτων, Αθήνα, 2012, σελ.18,19)

ΠΕΡΙΟΧΗ 3 - ΚΤΙΡΙΟ ΔΙΠΛΑ ΑΠΟ ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ FLOCAFE. Κλεισμένο μέσα σε ένα κτίριο αποθήκη δίπλα από το Ναυτικό και κάτω από το πεζοδρόμιο της οδού Ακτής Θεμιστοκλέους σώζεται τμήμα του Τείχους μήκους 23 μ. πλάτους 4,4 μ... ενώ το ύψος του κυμαίνεται από 0,5 έως τα 2,5μ. Στο νοτιοδυτικό άκρο του διαμορφώνεται πύργος, τα ίχνη του οποίου έχουν χαθεί... Στη βορειοδυτική γωνία του σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση τμήμα της κλίμακας ανόδου προς τον περίδρομο και τον γειτονικό πύργο. Το κτίριο είναι προβάσιμο μόνο από ειδικούς από την πλατεία εισόδου του Ναυτικού Μουσείου. (Ε.Α. Χρήπα, Τεύχος εκτιμήσεων αποκατάστασης και συντήρησης αρχαιοτήτων, Αθήνα, 2012, σελ.19, 20)

ΠΕΡΙΟΧΗ. 4 - ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΙΝΑ, ΒΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΑΡΧΕΙΟΥ Εδώ το Τείχος σώζεται σε μήκος 50 μέτρων, οδεύοντας

Εικόνα 06: Σημεία θέασης, Περιοχή 4, καμπύλη διαμόρφωση βόρεια του Λιμεναρχείου.

**Εικόνα 05: Σήμανση οδούσης Τείχους Περιοχή 3.
Κάτοψη Πλακοστρώσεων και Τομή Στεγάστρου.**

παράλληλα προς τη θάλασσα. Το πλάτος του κυμαίνεται από 4,50 - 1,20 μ. και το ύψος του από 0,1 - 2,4 μ. Σήμερα στεγάζεται το βόρειο τμήμα του σε μήκος 25μ. περίπου από μπαλκόνι το οποίο στηρίζεται σε υποστηλώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα. «Το Τείχος στρέφεται υπό γωνία προς τα δυτικά, μετά από παρεμβολή του πύργου (6x6,5 μ. περ.). Το δυτικό σκέλος του, μήκους 30μ. περίπου, σώζεται σε πλάτος 3μ. και ύψος έως 2,4μ. Στην ίδια περιοχή σώζονται κατάλοιπα από μεταγενέστερα κτίσματα... Στην περιοχή επίσης είναι χαρακτηριστικά εμφανή ίχνη και κατάλοιπα αρχαίου λατομείου υπό μορφή λαξεύσεων και αποτμήσεων, τόσο υπέργεια όσο και ενάθλια. (Ε.Α. Χρήπα, Τεύχος εκτιμήσεων αποκατάστασης και συντήρησης αρχαιοτήτων, Αθήνα, 2012, σελ.20,21)

ΠΕΡΙΟΧΗ 5 - ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΩΣΟΙΚΟΙ, Ο Ανατολικός πύργος, ο οποίος έχει επιστρωθεί με τσιμέντο και αναγνωρίζεται μόνο από το περίγραμμά του, αποτελεί την απόληξη του ανατολικού βραχίονα - μόθου του λιμανιού Ζέας. Κατάλοιπα τειχοδομών και διάσπαρτα μέλη σώζονται στα βόρεια του πύργου, στο βυθό της θάλασσας. Βόρεια του Πύργου και εναθλίως έχουν βρεθεί και καταγραφεί ευρήματα Νεωσοίκων καθώς και μη αναγνωρίσιμα λείψανα.

Εικόνα 07: Σημεία θέασης, Περιοχή 5, θέα προς Ανατολικό Πύργο και Περιοχή 4.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΜΑΡΙΝΑΣ ΖΕΑΣ

Η Αρχιτεκτονική μελέτη έχει σκοπό την δημιουργία ενός αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος στο οποίο το Τείχος και το Πολεμικό Λιμάνι: 1. Θα αναδειχθούν έτσι ώστε, τόσο την ημέρα όσο και την νύχτα, να αποτελέσουν αξιοθέατους προορισμούς, προσκαλώντας τον επισκέπτη να τα περιδιαβεί και να ενημερωθεί για την ιστορία τους. 2. Θα αποδοθούν σε κοινή πολεοδομική χρήση σαν στοιχεία της ζωντανής ιστορίας της πόλης του Πειραιά, και 3. Θα προβληθούν ως μέρη ενός μνημειακού συνόλου ευρύτερης αισθητικής και πολεοδομικής σημασίας.

Για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού ετέθησαν οι παρακάτω στόχοι.

1. Πρώτος στόχος είναι η Ανάδειξη του Τείχους και του Πολεμικού Λιμανιού ως μοναδικά μνημεία της ιστορίας και ως διαχρονικά στοιχεία διεπαφής της πόλης του Πειραιά και της θάλασσας. Ειδικότερα θα αναδειχθεί α) η χωρική ταυτότητα του Τείχους ως ένα όριο το οποίο διαχωρίζει και ταυτόχρονα συνδέει τον Πειραιά με την θάλασσα, και β) η χωρική ταυτότητα του Πολεμικού Λιμανιού ως ο πυρήνας της πόλης - μία κοίτη ενδοσκοπησης και αυτοαναφοράς της πόλης του Πειραιά.

2. Δεύτερος στόχος είναι η χωρική-αρχιτεκτονική ενοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων. Η ενοποίηση αφορά στην λειτουργική σύνδεση των ευρημάτων μεταξύ τους αλληλά και με τον ιστό της πόλης καθώς και στην αντιληπτική σύνδεση των ευρημάτων μεταξύ τους, και στη δημιουργία μιας συνεχούς όδευσης του Τείχους ακόμα και στις περιοχές όπου δεν σώζονται ευρήματα.

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΣΑΝ ΕΝΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ Το αρχαίο τείχος ως χωρικό παράδειγμα

Πριν τις επιχωματώσεις και την δημιουργία του σημερινού λιμανιού η πόλη διέθετε μια άμεση επαφή με το θαλάσσιο μέτωπο μέσω του παραθαλάσσιου περιπάτου κατά μήκος της ακτής, ο οποίος διεκόπη με την δημιουργία του δρόμου εξόδου από την Μαρίνα Ζέας το 1967. Το μοναδικό στοιχείο ενοποίησης και συνέχειας το οποίο διατηρείται σήμερα είναι ο περίπατος στην πάνω στάθμη ο οποίος λειτουργεί στο φαρδύ πεζοδρόμιο το οποίο συνοδεύει την οδό Ακτής Μουτσπούλου, και το οποίο διακόπτεται στο σημείο στο οποίο η οδός συνδέεται με τον δρόμο που βγαίνει από την Μαρίνα Ζέας. Είναι φανερό ότι η αποσπασματικότητα των αρχαιολογικών ευρημάτων δυστυχώς συμπορεύεται με την αποσπασματικότητα της πόλης στην περιοχή της Μαρίνας Ζέας. Η Αρχιτεκτονική μελέτη Ανάδειξης των ευρημάτων, προτείνει την δημιουργία ενός αρχαιολογικού περιπάτου ο οποίος θα αποκαταστήσει αυτή την συνέχεια με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο το αρχαίο Τείχος δημιουργούσε μία αδιάκοπη συνέχεια. Έτσι προτείνονται αρχιτεκτονικά στοιχεία τα οποία υλοποιούν τον αρχαιολογικό περίπατο αποκαθιστώντας την σύνδεση του άνω πεζοδρομίου και του κάτω πεζοδρόμου εντός των ορίων της Μαρίνας μεγιστοποιώντας την επαφή με τα ευρήματα και την θάλασσα.

Ειδικότερα, ξεκινώντας από την Περιοχή 4 εκεί όπου διακόπτεται το φαρδύ πεζοδρόμιο της οδού Ακτής Μουτσπούλου, δημιουργείται ένα σύστημα ράμπας και κλίμακας που οδηγούν τον περιπατητή στην θάλασσα από όπου μπορεί να έχει ιδιαίτερες θεάσεις του Τείχους. Ο περίπατος συνεχίζεται διασχίζοντας το ειδικά διαμορφωμένο φυσικό τοπίο και διαμέσου μίας κλίμακας σε επαφή με τον αναλημματικό τοίχο ο επισκέπτης ξανααναβαίνει στην επάνω στάθμη εκεί όπου ξαναφαρδαίνει το πεζοδρόμιο και κατευθύνεται προς τις περιοχές 3 και 2. Ο περιπατητής οδηγείται προς το ειδικά διαμορφωμένο σκάμμα εντός του οποίου διακρίνονται τα ευρήματα της περιοχής 3 και στην συνέχεια στην Περιοχή 2, στο Ναυτικό Μουσείο Ελλάδας. Εδώ προ-

Εικόνα 08: Αποκατάσταση του φυσικού τοπίου Περιοχή 4, φαίνεται επίσης η ράμπα σύνδεσης οδού Ακτής Μουτσπούλου και θαλάσσιου μετώπου.

τείνεται η διαμόρφωση νέας εισόδου του Ναυτικού Μουσείου από την οδό Ακτής Θεμιστοκλέους, ώστε ο επισκέπτης να έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να δει τα ευρήματα από πάνω αλλά εφόσον το επιθυμεί να επισκεφθεί το Νέο Ναυτικό Μουσείο και να δει τα ευρήματα από κοντά. Στη συνέχεια ο αρχαιολογικός περίπατος ακολουθεί την καμπύλη του δώματος του Μουσείου και συνεχίζεται μέσω της προτεινόμενης γέφυρας και πεζοδρόμου ο οποίος αυτονομείται από το πεζοδρόμιο της οδού Ακτής Θεμιστοκλέους και υποβαθμίζεται προς τον υπαίθριο στεγασμένο χώρο πίσω από το κτίριο της Πισίνας στην Περιοχή 1. Η πορεία συνεχίζεται μέσω της αναδιαμορφωμένης κλίμακας στο νότιο άκρο της περιοχής προς την θάλασσα. Έτσι αποκαθίσταται η ενοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων στην δυτική παρεία του όρμου της Φρεαττύδας μεταξύ των Περιοχών 1,2,3,4. Στην Ανατολική πλευρά του Λιμένος προτείνεται η διαμόρφωση δύο κλιμάκων οι οποίες θα συνδέσουν τον περιμετρικό πεζόδρομο της άνω στάθμης με τον πεζόδρομο της Μαρίνας διαμορφώνοντας έναν αρχαιολογικό περίπατο ο οποίος ενοποιεί τους Νεωσοίκους και τον Ανατολικό Πύργο του Λιμανιού στην Περιοχή 5.

ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΣΑΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ Η ανάδειξη της όδευσης του Τείχους

Στην προσπάθεια να επιτευχθεί η αντιληπτική σύνδεση των ευρημάτων μεταξύ τους και μετά από διερεύνηση η οποία έγινε σε συνεργασία με τις αρμόδιες εφορείες και ιδιαίτερα με τον Προϊστάμενο αρχιτέκτονα της ΔΑΑΜ κο Δ. Σβορόπουλο, προτάθηκε η σήμανση της όδευσης του Τείχους όπου αυτό δεν σώζεται δημιουργώντας έτσι μία συνέχεια μεταξύ των ευρημάτων, ενισχύοντας το στοιχείο της αρχιτεκτονικής ενοποίησης και αναδεικνύοντας το Τείχος ως ένα μνημειακό σύνολο το οποίο δεν έχει μόνο αισθητική αλλά και πολεοδομική σημασία. Η σήμανση της όδευσης του Τείχους αποδίδεται διακριτικά με διαφοροποίηση υλικού στο δάπεδο των υπαίθριων διαμορφώσεων και ειδικότερα με λίθινα στοιχεία σε μορφή διαγράμμισης, ενώ την νύχτα αποδίδεται με ειδικό διακριτικό φωτισμό.

Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ Το Τείχος ως όριο – το Λιμάνι ως κέντρο

Ο Αρχαιολογικός περίπατος και η ανάδειξη της Όδευσης του Τείχους επιτυγχάνουν την λειτουργική και αντιληπτική σύνδεση των ευρημάτων μεταξύ τους αλλά και με τον ιστό της Πόλης. Τα αρχαιολογικά ευρήματα αποδίδονται σε πολεοδομική χρήση σαν στοιχεία της ζωντανής ιστορίας της πόλης του Πειραιά, ενώ ο Περίπατος όσο και η Όδευση διευκολύνουν τον επισκέπτη να επισκεφθεί και να περιδιαβεί τα ευρήματα. Η πρόταση θα ήταν ελλιπής εάν δεν αναδείκνυε την ιδιαίτερη χωρική ταυτότητα του Τείχους και του Λιμένος ως μοναδικά αισθητικά και ιστορικά μνημεία διεπαφής της πόλης του Πειραιά με την θάλασσα. Σε αυτή την κατεύθυνση η πρόταση υιοθέτησε τις παρακάτω σχεδιαστικές πρακτικές:

1. Δημιουργία συγκεκριμένων σημείων θέασης των ευρημάτων από όπου αναδεικνύεται ο μνημειακός τους χαρακτήρας.

Ειδικότερα: στην Περιοχή 4 η δυνατότητα πολυληπτής θέασης των ευρημάτων από την στεριά και από την θάλασσα, όπως από την ράμπα σύνδεσης άνω και κάτω διαζώματος, την καμπύλη διαμόρφωση βόρεια του Λιμεναρχείου, το

Εικόνα 09: Στέγαστρο σκίασης, προστασίας και σήμανσης ευρημάτων. Περιοχή 3.

μονοπάτι κάτω από την οδογέφυρα αλλά και μέσω του γυάλινου δαπέδου από την στάθμη της οδού Ακτής Μουτσουπούλου αναδεικνύει την χωρική ταυτότητα του Τείχους ως ένα όριο το οποίο διαχωρίζει και ταυτόχρονα συνδέει τον Πειραιά με την θάλασσα. Στην Περιοχή 5 οι θέες από το άνω και κάτω πλάτωμα της κλίμακας πλησίον του ανατολικού Πύργου του Λιμένος, αναδεικνύουν Τείχος και Λιμάνι ως μοναδικά διαχρονικά μνημεία της θαλάσσιας ιστορίας της πόλης. Ειδικά η θέαση από το άνω πλάτωμα όπου ο επισκέπτης μπορεί να δει το λιμάνι μαζί με την μακέτα του αρχαίου λιμανιού, αναδεικνύει το Πολεμικό Λιμάνι ως τον κύριο πυρήνα της πόλης- μία κοίτη ενδοσκοπήσης και αυτοαναφοράς της πόλης του Πειραιά. Επίσης στην Περιοχή 5 σχεδιάζεται ένας δακτύλιος μέσα στην θάλασσα ο οποίος περικλείει τα περισσότερα ενάλια ευρήματα και παρέχει την δυνατότητα στον επισκέπτη να τα παρατηρήσει τόσο από την πλευρά της Πόλης όσο και από την πλευρά της Θάλασσας.

2. Αποκατάσταση του φυσικού τοπίου στην άμεση περιοχή περίγυρου των αρχαιολογικών ευρημάτων, όπου αυτό είναι δυνατόν, και κυρίως στις περιοχές 4 και 5 όπου τα ευρήματα είναι σε επαφή με την θάλασσα. Εκεί ένα μεγάλο τμήμα του άμεσου περιβάλλοντος των καταλοίπων του Τείχους διαμορφώνεται με φύτευση, χώμα, βότσαλα, άμμο, βράχια και άλλα φυσικά υλικά αποκαθιστώντας έτσι σε συνέχεια με την θάλασσα ένα φυσικό περιβάλλον παρόμοιο με αυτό των αρχαίων χρόνων.

3. Σήμανση με ελαφρά στέγαστρα, των ευρημάτων, σε σημεία που τα ευρήματα δεν είναι άμεσα ορατά από τον επισκέπτη είτε γιατί βρίσκονται σε χαμηλότερα στάθμη από το επίπεδο κίνησης του – όπως στην περιοχή 3 είτε γιατί βρίσκονται εντός κτιρίου όπως στην περιοχή 2.

*Ομάδα Οριστικής Μελέτης
Αρχιτεκτονική Μελέτη*

ANAMORPHOSIS Αρχιτέκτονες:

Ν. Γεωργιάδης, Κ. Κακογιάννης, Π. Μαμαλάκη, Β. Ζητωνούλης

*Μελέτη Αποκατάστασης και Συντήρησης Αρχαιοτήτων
Ε. Α.Χρήσα Αρχιτέκτων Αναστηλωτής*

Στατική Μελέτη

Γ.Καρύδης Πολιτικός Μηχανικός

Μελέτη Η/Μ Εγκαταστάσεων

Κ. Παγώνας και Σία Ε.Ε

Μελέτη Φωτισμού Ανάδειξης

Ν. Θεοδωρίδη

Πειραιϊκή αλευροβιομηχανία

Πετρόμυλοι και κυλινδρόμυλοι

Έχω αγαπήσει τις παλιές πειραιώτικες βιοτεχνίες και βιομηχανίες.

Πρόλαβα να δω τα κουφάρια τους, εγκαταλειμμένα στον χρόνο, στην συνεχή περιδιάβασή μου στα στενά της παλιής βιομηχανικής ζώνης που διασχίζει κάθετα σχεδόν την πόλη. Δεν αρκέστηκα να θαυμάσω από μακριά τις γερές και ψηλές καμινάδες τους αλλά περπάτησα στις αυλές τους και μπήκα στις ευρύχωρες αίθουσές τους - μερικές φορές στα κρυφά με τα φιληράκια που ακολουθούσαν την εφηβική ανησυχία μου.

Από τις πηλόν απαράιτητες, σημαντικές για τον ανθρώπινο διατροφικό κύκλο, υπήρξαν οι αλευροβιομηχανίες. Θα σας προσφέρω εν συντομία, μέσα από σημειώσεις μου, μια επαρκή εξιστόρηση της γέννησης και εξέλιξής τους από τον 19ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ού. Ακολουθώ ελεύθερα και συμπληρώνω ένα κείμενο που υπογράφει ο Νικόλαος Ε. Δραγώνας (έμπορος) στα 1910. Με την επιφύλαξη ότι κάποιες χρονολογίες είναι ελέγξιμες, λόγω του δύσκολου έργου της έρευνάς μου.

Οι μύλοι στον Πειραιά είχαν παρουσιαστεί από ενωρίς, σε υψηλά σημεία ώστε να λειτουργούν με την δύναμη των ανέμων. Υπάρχουν σχέδια που δείχνουν ζωγραφισμένους ανεμόμυλους στα υψώματα της Πειραιϊκής Ακτής με θέα το κεντρικό λιμάνι. Για πολλή δεκαετία η ανάμνησή τους διατηρήθηκε σαν τοπωνύμιο.

Άλλα αλευροποιεία λειτουργούσαν ιπποκίνητα (αιολόγμυλοι).

Τα σιτηρά έρχονταν με πλοία από τα μακρινά μέρη της ελληνικής και ξένης επικράτειας (εισαγωγή από την τότε Αυστρία, Τουρκία και Ρωσία - εξαγωγή στην Τουρκία και Αυστρία). Για την συγκέντρωση των ποσοτήτων τους χτίστηκαν μεγάλες αποθήκες. Η ποιότητα άλεσής τους όμως ήταν πηλημελής, τα πρώτα καταστήματα δεν τηρούσαν τους όρους υγιεινής. Τα μηχανήματα ήταν απλά, ξεπερασμένα, μεταχειρισμένα, εισαγμένα από το εξωτερικό. Δεν μπορούσαν να ξεχωρίσουν τις ποιότητες ούτε να καθαρίσουν το σιτάρι. Τα καθαριστήρια των δημητριακών είχαν και την ονομασία τους, «*Εύρηκα*» και «*Τρακατρούκα*». Δεν παρήγαγαν σιμιγδάλια (από την αρχαία λέξη η *σεμίδαλις*, γεν. της *σεμίδαλης* και *σεμίδαλινος* = *είδος λευκού αλεύρου, ανωτέρας ποιότητας*), μόνο στις γιορτές και σε ειδικές περιπτώσεις,

Του **ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ**

Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά
Προέδρου Ινστιτούτου Πειραιϊκών Μελετών

πάντα με χειροκίνητα κόσκινα και αύξηση της αξίας τους κατά 10 λεπτά την οκά.

Η παραγωγή καθαρών αλεύρων ήταν φτωχή, ανερχόταν μόλις στα 72 - 73% με την προσθήκη ακόμα 5% με τρίτα άλευρα κακής ποιότητας. Τα αλεστικά στον Σεφερλή, που μάλιστα πρώτος δέχτηκε ξεναλιστές, ήταν πολύ ακριβά. Για κάθε οκά σιταριού κάποιος πλήρωνε 5 λεπτά για δικαίωμα άλεσης, που αργότερα μειώθηκε σε 4 - 4.50 λεπτά. Μετά την ίδρυση του ατμόμυλου του Σταματόπουλου άρχισε κάποια

βελτίωση στην παρασκευή των αλεύρων. Έγινε εισαγωγή σιμιγδαλιστρών κι έτσι χωρίστηκαν οι ποιότητες του σιμιγδαλιού και του αλευροσιμιγδαλιού. Αναβαθμίστηκε η ποιότητα φαρινών με την ανάλογη ανάμιξη απλών φαρινών με ψιλοσιμιγδάλια. Άρχισαν να εισάγονται πλυντήρια και καθαριστήρια οπότε έπαυσαν να αλέθουν το σιτάρι μαζί με τις ξένες ύλες που ήταν ανακατεμένο. Χρόνο με το χρόνο στον Πειραιά έχτιζαν αθρόα ατμό-

μυλους, γιατί πράγματι η εφαρμογή του ατμού στην βιομηχανία είχε την μεγαλύτερη εφαρμογή της στους αλευρόμυλους. Ο ένας ήταν καλύτερος από τον άλλο, όχι όμως και τέλειος λόγω κάποιων αιτιών, όπως της απουσίας ικανών κεφαλαίων και της μειωμένης ανάπτυξης κι επένδυσης. Ο πολλαπλασιασμός των ατμόμυλων οφειλόταν κυρίως στο ότι ο Πειραιάς είχε αναδειχθεί σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο. Την παραγωγή απορροφούσε η τοπική αγορά, πολύ γρήγορα με την τόνωση της ακτοπλοϊκής συγκοινωνίας αυξήθηκαν και οι εξαγωγές σε παράκτιες πόλεις και νησιά. Έτσι με την πάροδο των ετών, με την αύξηση των μύλων και τις ανακαινίσεις ανέβηκε η ποιότητα των αλεύρων παρ' ότι το άλεσμα εξακολουθούσε να γίνεται με μολόθιους.

Ύστερα ήρθαν οι κυλινδρόμυλοι να φέρουν νέα πνοή στην αλευροβιομηχανία.

Πρώτος έφερε το σύστημα ο Δημήτριος Καθαμάκης, ο οποίος στα 1903 μετέτρεψε τον πετρόμυλό του σε κυλινδρόμυλο. Η μικρή παραγωγή του στάθηκε τα χρόνια εκείνα ανε-

παρκής να ανταγωνιστεί τους υπόλοιπους που λειτουργούσαν με το παλιό σύστημα και δεν τους έβλαψε οικονομικά, άσχετα που ο ίδιος απέκομισε μεγάλα κέρδη. Η ιδέα των κυλινδρόμυλων άρπασε να γίνει αποδεκτή από τους πειραιώτες βιομήχανους. Για παράδειγμα ο Β. Κωνσταντόπουλος όταν η επιχείρησή του καταστράφηκε από φωτιά στα 1906, ανήγειρε πληρέστερο ατμόμυλο, αλλιά πάλι λειτουργούντα με πέτρες. Μετά το 1908 ήλθε η μεγάλη αλλαγή. Τότε θεμελιώθηκαν οι κυλινδρόμυλοι των Πανούτσου - Προυσιάνου - Δέδε και των Αδελφών Κουμαντάρου. Επίσης δίπλα στον πετρόμυλό τους έφτιαξαν νέο κυλινδρόμυλο οι Δημ. και Ευάγ. Γεωργής και Πέτρος Νικοηετόπουλος. Σε κυλινδρικούς μετατράπηκαν και οι πετρόμυλοι των Σκλαβούνου - Σημίτη και Παναγιωτόπουλου.

Στα 1910 ο πετρόμυλος του Μιχ. Ανδριτσάκη έγινε κυλινδρόμυλος. Επίσης ο Β. Κωνσταντόπουλος έχτισε κυλινδρικό ατμόμυλο κοντά στον πετρόμυλό του.

Οι νέοι κυλινδρόμυλοι κατασκευάστηκαν έτσι ώστε να χωράνε την προσθήκη κι άλλων κυλινδρών. Αποτέλεσμα σιγά - σιγά όλοι οι πετρόμυλοι του Πειραιά επρόκειτο να εκλείψουν και να αντικατασταθούν με την νέα τεχνολογία...

Στα 1854 είχαμε τον πρώτο ατμόμυλο από κάποιους Γάλλους πίσω από τον Κωφό λιμένα (τον μετέπειτα ονομαζόμενο Λιμένα Κανθάρου, Καρβουνιάρικα), πέρα από το Τελωνείο με δυο ή τρία ζεύγη μυλόδηλων. Από την αρχή απέτυχε η προσπάθεια οπότε αγόρασε τα μηχανήματα κάποιος Λαμπής και με αυτά έγινε ένας άλλος στην οδό Νικήτα, εκεί όπου μετά βρισκόταν ο ατμόμυλος του Κ. Ρασσογιάννη. Ούτε κι αυτός μακροήμευσε, γιατί στα 1856 σταμάτησε να λειτουργεί.

Για τέσσερα χρόνια κανείς ατμόμυλος δεν υπήρχε. Το σιτάρι αλεθόταν από τους αρτοποιούς με αλογόμυλους.

Ένας αρτοποιός, ο Αν. Περίδης είχε τρεις αλογόμυλους στο κατάστημά του της οδού Τσαμαδού, εκεί που μετά βρίσκουμε το μακαρονοποιείο του Θ. Χαραλαμπίδου.

Αυτοί οι αλογόμυλοι αχρηστεύτηκαν με τον καιρό από τον ατμόμυλο που ανέγειρε στην Αθήνα ο Αθανάσιος Δουρούτης στα 1859.

Στα 1860 ο Παν. Καπράνος ερχόμενος από την Κωνσταντινούπολη έφερε παλιά μηχανήματα με τα οποία έφτιαξε μικρό ατμόμυλο με δυο ζεύγη μυλόδηλων στην ανατολική πλευρά του λιμένα Αθών, όπου αργότερα τα καταστήματα του Ιωάννη Λυκούρη, τον κράτησε μέχρι το 1867 αφού την επόμενη χρονιά σήκωσε έναν ακόμη μεγαλύτερο στην πλατεία Απόλλωνος (Καραϊσκάκη) με τέσσερα ζεύγη μυλόδηλων, που διατήρησε έως το 1871. Την εκμετάλλευσή του ανέλαβε από το 1871 μέχρι το 1874-5 ο Γ. Δανιήλ (πληρώνε 18.000 δραχμές κατ' έτος), μετά με την σειρά οι Δημητρώπουλος και Σαριγιάννης, Σαριγιάννης - Κουμάνταρος - Μανούσος, Σαριγιάννης - Στ. Καπράνος και μετά μόνος ο Στ. Καπράνος. Πιο ύστερα τον αγόρασε ο Γ. Κοζαδίνος, μέχρι που περιήλθε στην κυριότητα του οίκου Σκουζέ.

Στα 1863 ο Ιωάννης Δημόκας έκτισε ατμόμυλο στα δυτικά των Αθών (Αγίου Διονυσίου και Πλούτωνος, δηλαδή Ακτή Κονδύλη και Κ. Μαυρομιχάλη, στην θέση όπου σήμερα τα μηχανήματα - αντλίες Κ. Ζώνας Α.Ε.) κοντά στον σταθμό

Σ.Π.Α.Π. (Ι.Σ.Α.Π.) με τρία ζεύγη μυλόδηλων. Τον εργάστηκε έως το 1871 μαζί με τον Γ. Δανιήλ. Ύστερα μετά από αυτούς τον δούλεψαν οι Κ. Γαρυφάλλης και Αντ. Κονοπισόπουλος, έως ότου αχρηστεύτηκε στα 1874. Η δύναμη των 25 ίππων του ατμόμυλου του Δημόκα εκτός της χρήσης για την παραγωγή αλεύρου εξυπηρετούσε και το κλωστήριο που άνοιξε ο ίδιος στα 1869. Η επιχείρηση διαλύθηκε στα 1888/89.]

Ο ατμόμυλος Ιωάννου Σκλαβούνου - Θεοδώρου Κανελλή, ξεκίνησε στα 1868 με την αρωγή και των αδελφών Μουτσόπουλων. Είχε τέσσερα ζεύγη μυλόδηλων. Τον δούλεψαν με τον Β. Κοζαδινό έως το 1877, μέχρι το 1883 μόνι τους. Την κυριότητα κι εκμετάλλευση είχαν από τότε [1883] οι Σκλαβούνος και Σημίτης. Τον μετέτρεψαν σε κυλινδρικό στα 1908. [Στην οδό Ασκληπείου. Ο Ιωάννης Σκλαβούνος ήλθε στον Πειραιά μάλλον στα 1844 και αναφέρεται να παράγει ζυμαρικά από το 1863].

Απέναντι από τον Δημόκα, Αγίου Διονυσίου και Πλούτωνος, έκτισε στα 1863 αποθήκες και αμέσως στα 1864 ατμόμυλο με ατμομηχανή 55 ίππων και 7 ζεύγη μυλόπετρων ο Δημήτριος Σεφερλής (Μαυρομιχάλη 2 όπου σήμερα το VAMVASHIP BUILDING).

Ο ατμόμυλος «Αγαμένων» φτιάχτηκε στα 1867 με πέντε ζεύγη μυλόπετρων απέναντι από τον σταθμό Σ.Π.Α.Π. (Ι.Σ.Α.Π.) από τους Δημήτριο Σεφερλή, Κωνσταντίνο και Θεοφάνη Παναγιωτόπουλο και Τζων Μακ Δούαλη. Με τον καιρό τον διατήρησε μόνος του ο Σεφερλής μέχρι την καταστροφή του από φωτιά στις 2 Νοεμβρίου 1882. Αμέσως ανέγειρε νέον «Αγαμένων» που τον δούλεψε μόνος και μετά από αυτόν οι γιοί του Γεώργιος και Νικόλαος Σεφερλής, από τους οποίους τον αγόρασε ο Γεώργιος Σ. Βραχνός και όταν εκείνος πέθανε τον παρέλαβε ο αδελφός του Αθ. Σ. Βραχνός μέχρι που περιήλθε στην κυριότητα και τον εκμεταλλεύεται ο Μ. Ανδριτσάκης.

Στην οδό Μιαούλη στην Τρούμπα κτίστηκε στα 1872 [1869:] ο ατμόμυλος του Αγγελόπουλου που τον εργάστηκε έως το 1876, μετά τον δούλεψε ο Γεώργιος Δανιήλ έως το

1878 (πληρώνει 12.000 δραχμές κατ' έτος) και ύστερα οι Αδελφοί Λάμπρου Ιενοπόθηκος στην ΕΤΕ σε κατάλογο του Δεκεμβρίου 1883) που τον ανακαίνισαν με νέα μηχανήματα που έφερε από την Γαλλία ο μηχανικός Σπ. Κρισηλής. Τον αγόρασε σε πλειστηριασμό ο Δημ. Σ. Λούμος στα χέρια του οποίου κάνκε δυο φορές χωρίς να ξαναλειτουργήσει.

Την ίδια εποχή τον ατμόμυλο Λαμπήρη επί της οδού Νικήτα, αφού ανακαίνισε ο ιδιοκτήτης του Παραμυθιώτης, εργάστηκε ο Ν. Ζέρβας ΙΝ. Σέρβος; 1870;], μετά ο Μπακατσούλης, μέχρι που κατά το 1896 έγιναν ιδιοκτήτες του οι Δημ. Σ. Λούμος και Γ. Π. Λούμος αφού τον ανοικοδόμησαν εκ θεμελίων. Αυτός ο ατμόμυλος περιήλθε στα 1909 στην κατοχή του Κ. Ρασσογιάννη.

Στα 1873 ανεγέρθηκε ο ατμόμυλος του Δημ. Σταματόπουλου με έξι ζεύγη μυλόθλιθων, τον οποίον δούλεψε διαδοχικά με τον αδελφό του Θεόδ. Σταματόπουλο και τους Γ. Βροντήση, Ν. Τσουκάτο και Λεωνίδα Οικονόμου. Από τους κληρονόμους του Σταματόπουλου τον αγόρασαν στα 1896 οι Δημ. και Ευάγγ. Γεωργής και Π. Νικολετόπουλος που διατήρησαν επί χρόνια.

Στα 1874 χτίστηκε από τον Κ. Παναγιωτόπουλο (είχε και κλωστήριο από το 1870) ο ατμόμυλος του δύναμης 30 ίππων στην οδό Πλούτωνος (Πλούτωνος ονομαζόταν η παραλιακή οδός από πηλασία Καραϊσκάκη (Ακτή Καλλιμασιώτη) και την προέκτασή της στην Π. Μαυρομυχήλη). Τον εργάστηκε μέχρι τον θάνατό του Ιενοπόθηκος στην ΕΤΕ στα 1883) και μετά οι κληρονόμοι του έως το 1896. Τον ενοικίασε έως το 1906 ο Δήμος Βούρβουλης. Όταν έληξε η ενοικίαση, τον παρέλαβαν πάλι οι κληρονόμοι του Παναγιωτόπουλου και αφού μετατράπηκε σε κυλινδρόμυλο στα 1909 τον εκμεταλλεύτηκε η εταιρεία Μπενάρδος, Σουηάκος και Σία.

Έτσι στα 1874 είχαμε οκτώ ατμόμυλους στον Πειραιά που δεν εξυπηρετούσαν απλά την εγχώρια παραγωγή αφού οι ανάγκες της κατανάλωσης ήταν μεγαλύτερες, απλά μεταποιούσαν σε άψευρα σίτο που εισαγόταν μόνο για να αλεστεί και να εξαχθεί (απαλλοοσώταν από κρατικό ή δημόσιο φόρο με τον νόμο ΥΜΒ'/27.3.1871, με την υποχρέωση αυτού που τον παραλαμβάνει να επαναφέρει, άψευρο ακαθάριστο 93% ή καθαρό 85% και πίτυρα 13% - Β.Δ. της 7.7.1871. Ο υπολογισμός από διάφορους θεωρούνταν λήθος εφ' όσον ήταν αδύνατον να παραχθούν άψευρα καθαρά πλέον των 80%. Όμως εκείνη η ατέλεια έκανε να αυξηθούν οι ατμόμυλοι).

Στα 1875 είχαμε τον ατμόμυλο του Γ. Γαρυφάλη και Αντ. Κονοπισόπουλου με τρία ζεύγη μυλόθλιθων και 16 κυλινδρούς, ένα ατελές κι ακατάλληλο σύστημα με αποτέλεσμα να αποτύχει. Περιήλθε στην κυριότητα της Πιστωτικής Τράπεζας από την οποία τον αγόρασε στα 1882 ο Αθ. Παπαγεωργακόπουλος κι ύστερα δούλεψαν οι κληρονόμοι του. Αυτόν τον ατμόμυλο προσπάθησε να βελτιώσει ο Καλαμίδης με νέους κυλινδρούς, πάλι χωρίς επιτυχία.

Ατμοκίνητο μηχανικό αρτοποιείο, είχαμε τα χρόνια εκείνα στον Πειραιά που ήταν ενωμένο με τον ατμόμυλο του Ν. Σέρβου, δύναμης 12 ίππων «*κέκτηται όμως και ιδίαν μηχανήν 6 ίππων δυνάμεως. Διά της μηχανής ταύτης δύναται να ταράξη μέχρι 5 χιλιάδων οκάδων άρτου το ημερονύκτιον· επί του παρόντος όμως παράγει, ένεκα ελλείψεως ανωτέρας καταναλώσεως, μόνον 1800 οκάδας άρτου, και απασχολεί 8 εργάτας*». Η μηχανική αρτοποιία θα απαλλάξει τον εργάτη από την σωματική εξάντληση που τον κάνει ανίκανο προς εργασία «*από της ηλικίας των τριακονταπέντε ή τεσσαράκοντα ετών*». Ιαθέξανδρος Μανσόλας, Απογραφικά πληροφοροί ατμοκινήτων βιομηχανικών καταστημάτων, Εν Αθήναις, 1876, σελ. 201

Στα 1880 ο Ιω. Ν. Πάνος έκτισε στην οδό Μυκάλης τον ατμόμυλό του με δύο ζεύγη μυλόθλιθων και μικρή μηχανή. Στα 1883 τον αγόρασε ο Λάζ. Νόννης που πρόσθεσε διαδοχικά μηχανήματα και κινητήρες εντελώς ακανόνιστα για αυτό και ονομάστηκε «Αμφιρίτη» γιατί είχε τρεις καπνοδόχους. Ο ατμόμυλος ήλθε στα χέρια του οίκου Σκουζέ και τον αγόρασαν οι Ηλ. και Παν. Ν. Αναγνωστόπουλοι που εκ θεμελίων επισκεύασαν κι επέκτειναν κι αργότερα στα 1906 ο Δήμος Βούρβουλης που τον ανακαίνισε με την προσθήκη και μεγάλης μηχανής.

Στα 1880 κτίστηκε από τον Αντώνη Μανίνα ο ατμόμυλος του στον Κωφό λιμένα (Πίσω από το Τεχνείο, περιοχή που ονομάστηκε Μανίνα) με πέντε ζεύγη μυλόθλιθων που εργάστηκε στην αρχή ο ίδιος, μετά οι κληρονόμοι του Ιενοπόθηκος στην ΕΤΕ σε κατάλογο του Δεκεμβρίου 1883) και ύστερα οι Δαμίγος και Ελευθερίου μέχρις ότου στα 1893 τον αγόρασαν σε πλειστηριασμό οι Δ. Σ. Λούμος και Σταύρος Λούμος οι οποίοι και τον μεταρρύθμισαν. Στα 1904 ιδιοκτήτης απέμεινε ο Σταύρος Λούμος και μετά τον θάνατό του οι κληρονόμοι του.

Στα 1882 χτίστηκε από τον Ιω. Σαριγιάννη ο ατμόμυλος της οδού Θηβών (οδός Θεοδώρου Ρετοίνα), με πέντε ζεύγη μυλόθλιθων, που δούλεψε στην αρχή ο ίδιος μέχρι που τον πήρε η Ιονική Τράπεζα.

Στα 1883 ανεγέρθηκε από τον Π. Πατσιάδη Ιενοπόθηκος στην ΕΤΕ, δόθηκε στις 14.9.1884) ο ατμόμυλος του με πέντε ζεύγη μυλόθλιθων, που τον εκμεταλλεύτηκε με διαρκείς βελτιώσεις και νέα υλικά. Το 1899 τον αγόρασε ο Β. Κωνσταντόπουλος και τον διατήρησαν οι κληρονόμοι του. (Στην οδό Δημητρίου Μουτσοπούλου).

Στα 1883 ανεγέρθηκε από τον Π. Κατσιάτη ο ατμόμυλος στην οδό Αθηνών - Πειραιώς με τέσσερα ζεύγη μυλόθλιθων ο οποίος αργότερα περιήλθε στην κυριότητα της Βιομηχανικής Τράπεζας. Από εκεί τον αγόρασε στα 1887 ο Δημ. Καλαμάκης και τον μετέτρεψε σε κυλινδρικό στα 1903.

Στα 1900 κατασκευάστηκε ο ατμόμυλος του Ξακουστή και Τράκα στην γωνία των οδών Ποθυδεύκους και Ασκληπιού.

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ: ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΡΩΜΗ

Συνέχεια από τη σελ. 11

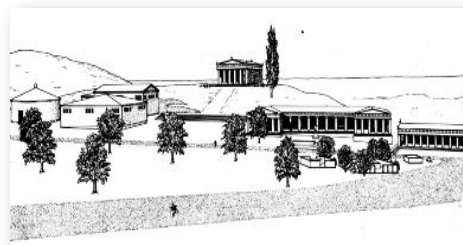
στην πόλη στο ξεκίνημα του Πελοποννησιακού πολέμου που μαθαίνουμε για το στενό δεσμό του Αθηναίου με την αγροτική ζωή: «γιατί οι περισσότεροι είχαν ζήσει όλη τους τη ζωή στην ύπαιθρο» έτσι που «είχαν ο καθένας το αίσθημα ότι εγκατέλειπε την πραγματική του πατρίδα». (Θουκ. Β 14, 16) Για να μην αναφερθούμε το θανατικό που έφερε ο συνωστισμός του πληθυσμού όλης της Αττικής μέσα στα τείχη. Ποιός δεν θυμάται τέλος τον Δικαιοπόλη στους Αχαρνές, καθισμένο από πρωί στην εκκλησία να βλέπει από μακριά τους αγρούς, μισώντας το άστυ, ποθώντας την ειρήνη και το δήμο του.

Η ραγδαία δημογραφική αύξηση της «μεγαπόλεως» Αθήνας-Πειραιά, θα συνεχιστεί με αυξημένο μάλλον ρυθμό και μετά τον πόλεμο. Οι λόγιοι είναι πολλοί. Οι πλουσιότεροι αφήνουν τους αγρούς χάριν της πολιτικής αλήα και των πιο αποδοτικών επενδύσεων (εμπόριο, μεταλλεία, τοκογλυφία, οι φτωχότεροι για να συμπληρώσουν το ισχνό εισόδημα τους εργαζόμενοι ως τεχνίτες (Αρ.ΑΘΠ XXIV 1) και για το σίγουρο μισθό στον στόλο. Την έκταση και τη διάρκεια του φαινομένου επιβεβαιώνουν φιλολογικές και επιγραφικές πηγές (όπως η προσωπογραφία των επιτύμβιων μνημείων), και η αρχαιολογική εικόνα από τη μια πλευρά της ανέγερσης ενός νέου θεάτρου με αύξηση της χωρητικότητας του από 3.000 σε 17.000 θέσεις (!) και από την άλλη της συρρίκνωσης των οικισμών των αττικών δήμων· το παράλληλο κοσμοπολιτικό άνοιγμα δείχνει η αθρόα εγκατάσταση ξένων εμπορευομένων και τεχνιτών που προσελκύουν οι ευκαιρίες κέρδους, και οι αναφορές στις ξένες λατρείες από την Κύπρο, το Βυζάντιο, τη Θράκη, την Αίγυπτο και τη Φοινίκη.

Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι η αναπόφευκτη ανατροπή της δημογραφικής ισορροπίας ανάμεσα στο άστυ, το οποίο απορροφά τον 4ο αι. ένα όλο και μεγαλύτερο μέρος, υπολογίζεται σε πάνω από το 50 % του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων, και τους -πληθυσμιακά και οικονομικά - στάσιμους ή συρρικνούμενους δήμους. Πράγμα ακόμα σημαντικότερο ήταν η παράλληλη αλληαγή στη σχέση του κράτους με τον πολίτη, τόσο στο ιδεολογικό, όσο και στο πρακτικό επίπεδο, στο βαθμό που η πόλη από συντονιστής και διαιτητής εξελίσ-

σεται στον απόλυτο εργοδότη από τον οποίο άμεσα με τη γενικευμένη μισθοφορία και τη χρηματοδότηση των δημοσίων έργων ή έμμεσα (μέσω των παραγγελιών στην πολεμική «βιομηχανία» και τον έλεγχο του σιτημπορίου) εξαρτάται ένα μεγάλο μέρος της οικονομίας.

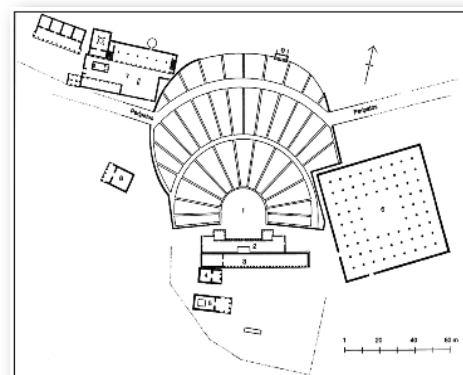
Σύμβολο της εξέλιξης αυτής θα είναι η πόλη του Πειραιώς, αυτός ο προμαχώνας της δημοκρατίας, που βρίσκεται στον αντίποδα, ή καλύτερα αποτελεί σημείο προς σημείο, και σε όλα τα επίπεδα τον αρνητικό πόλο της κλεισθένειας κοινωνίας των δήμων. Την καθημέρεια των δώρων της Δήμητρας, έχουν αντικαταστήσει εδώ οι χρηματιστικές και βάνουσες δραστηριότητες και η εμπορευματοποίηση των πάντων· τη μακαριότητα της αυτάρκειας του αγροκτήματος ενός Δικαιοπόλη, που «αγόρασμα δεν ήξερε και όλα μονάχο του τάνιζε», ένας κόσμος συνεχούς συναλληλιάς εξαρτημένος για τη διατροφή του από τη μισθοφορία στα δικαστήρια και στο στόλο, τις διακυμάνσεις της αγοράς και τις εισαγωγές τους προσαρμοσμένους από αιώνες στο τοπικό οικισμό - κώμες και αγροικίες - της χώρας, ο ορθολογικός, απρόσωπος και μονότονος ιπποδάμιος κάρναβος· τέλος την ανθρώπινη ζεστασιά της γειτονιάς στην εξοχή, η ανωνυμία και το ηθικά νοσηρό περιβάλλον ενός ανομοιογενούς, εν πολλοίς ξένου ύποπτου πληθυσμού, ενός πλήθους ναυτικών και βανούσων, γεμάτων από το δημοκρατικό «θράσος κατά των αρίστων». Γίνεται κατανοητή έτσι η καταδίκη από τον Πλάτωνα όλων εκείνων που όπως ο Θεμιστοκλής, ο Κίμων και ο Περικλής υπήρξαν «οι αίτιοι των κακών», αυτοί που «άνευ γαρ σωφροσύνης και δικαιοσύνης, λιμένων και νεωρίων και τειχών και φόρων και τοιούτων φθισαρίων εμπειρήκασι την πόλιν»: Για τον ίδιο η ιδανική πολιτεία προκειμένου να προφυλαχθεί από τα «ποικίλα και φαύλα ήθη» του λιμανιού πρέπει να απέχει τουλάχιστον 80 στάδια από αυτό, μια απόσταση που καθόλου τυχαία είναι διπλάσια από εκείνη του χωρίζει τον Πειραιά από την Αθήνα. Όπως θα δείξει η συνέχεια στην Αλεξάνδρεια και στη Ρώμη (στο επόμενο τεύχος του περιοδικού) το κακό δεν θα σταματήσει εδώ: η ποσοτική αύξηση (μιλάμε για πόλεις με πληθυσμό εκατοντάδων χιλιάδων), θα έχει ως αποτέλεσμα την οριστική, ποιοτική πλύνση, αλλοίωση της κλασικής μητροπολιτικής πόλης.

Εικ. 16. Η δυτική πλευρά της Αγοράς το 400 π.Χ. κάτω από το λήφο του Αγοραίου Κολωνου με το ναό του Ηφαίστου. Από αριστερά η Θόλος, το παλαιό και το νέο Βουλευτήριο, η στοά του Ελευθερίου Διός και η Βασιλική στοά. Στο πρώτο πλάνο η οδός των Παναθηναίων

Εικ. 17. Το βήμα της Πνύκας

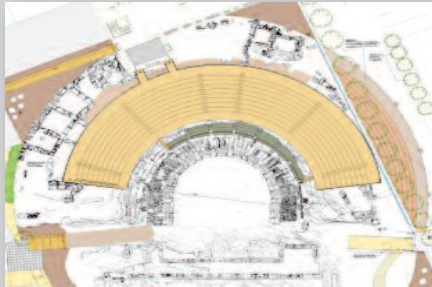

Εικ. 18. Το Διονυσιακό Θέατρο και το Ωδείο του Περικλέους τον 4ο αι. π.Χ.

Τα γραφεία του Συλλόγου μας
Αληκιάδου 229, 18536 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4288.018
είναι ανοικτά
Τρίτη - Τετάρτη - Πέμπτη
11.00 - 13.00

Εν τέλει...

Μετατροπή του αρχαίου θεάτρου Ζέας σε χώρο φιλοξενίας παραστάσεων

Εν τέλει... η διαδικασία για την έναρξη των εργασιών μετατροπής του αρχαίου θεάτρου Ζέας σε έναν χώρο που θα μπορεί να φιλοξενεί παραστάσεις βρίσκεται στην τελική ευθεία. Τη χρηματοδότηση, όπως είναι γνωστό, έχει αναλάβει η Περιφέρεια. «Φέτος το καλοκαίρι σχεδιάζουμε να πραγματοποιηθεί μία προδρομική εκδήλωση, και από το καλοκαίρι του 2018 ελπίζουμε ότι θα μιλάμε για το Φεστιβάλ Πειραιά», υπογραμμίζει η έφορος Στέλλα Χρυσουλάκη. Η σχετική μελέτη (που επίσης χρηματοδοτήθηκε από την Περιφέρεια) αφορά «μία πρόσθετη αναστρέψιμη κατασκευή καθισμάτων θεατών, η οποία θα μπορεί να αποσυναρμολογείται τους χειμερινούς μήνες», εξηγεί ο αρχιτέκτονας Γιώργος Αντωνίου. Παράλληλα, σε ένα τμήμα του μνημείου θα αναστηλωθούν από μία έως τρεις σειρές εδώλια, έτσι ώστε να ανακτηθεί η αίσθηση της αρχικής μορφής του θεάτρου.

Οι υποδομές για την εξυπηρέτηση των θεατών, και ενδεχομένως των συντελεστών των παραστάσεων, θα διαμορφωθούν μέσα στο παλιό αρχαιολογικό μουσείο. Στο κτίριο θα στεγαστούν και οι «προσθήκες», που έχει ανάγκη το νέο μουσείο για να αυξήσει την επισκεψιμότητά του (δηλαδή πωλητήριο, καφέ και αίθουσα περιοδικών εκθέσεων). Τα σχέδια για το λεγόμενο «πολιτιστικό τετράγωνο» περιλαμβάνουν, επίσης, την κατεδάφιση των απαλλοτριωμένων σύγχρονων κτιρίων. Τέλος, έχει κατατεθεί και η πρόταση κατεδάφισης είτε της προέκτασης του παλιού μουσείου (που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέα παρότι χτίστηκε αρκετές δεκαετίες μετά το αρχικό νεοκλασικό κτίσμα), είτε τουλάχιστον της «προεξοχής», η οποία καλύπτει ένα τμήμα του αρχαίου θεάτρου.

Υποβρύχια έρευνα εντόπισε το χώρο συγκέντρωσης του ελληνικού στόλου την παραμονή της ναυμαχίας της Σαλαμίνας

Εν τέλει... όπως μας πληροφορεί το υπουργείο Πολιτισμού, τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2016 διεξήχθη υποβρύχια αναγνωριστική

έρευνα στις ανατολικές ακτές της Σαλαμίνας, στην περιοχή Αμπελακίου-Κυνόσουρας. Πρόκειται για τον χώρο ο οποίος υπήρξε εμπορικός και πιθανότατα πολεμικός λιμένας της Κλασικής και Ελληνιστικής πόλης-δήμου της Σαλαμίνας, ο σημαντικότερος και πλησιέστερος του Αθηναϊκού κράτους, μετά από τους τρεις λιμένες του Πειραιώς (Κάνθαρο, Ζέα, Μουνικία). Πρόκειται, ακόμη, για τον χώρο συγκέντρωσης τμήματος του ενωμένου Ελληνικού στόλου την παραμονή της μεγάλης ναυμαχίας του 480 π.Χ., ο οποίος γειτνιάζει με τα σημαντικότερα μνημεία της Νίκης: το πολυάνδρειον (τύμβος) των Σαλαμινομάχων και το Τρόπαιον, επί της Κυνόσουρας. Αναφορές στον αρχαίο λιμένα της Σαλαμίνας βρίσκουμε στα έργα του γεωγράφου Σκύλακος (του

4ου αι. π.Χ.), του γεωγράφου Στράβωνος (του 1ου αι. π.Χ.-1ου αι. μ.Χ.) και του περιηγητή Πausανία (του 2ου αι. μ.Χ.).

Επίσης, επιβεβαιώθηκε από την έρευνα ότι διατηρούνται καταβυθισμένες αρχαιότητες και στις τρεις πλευρές του Όρμου του Αμπελακίου (βόρεια, δυτική και νότια), «οι οποίες σταδιακά βυθίζονται και αναδύονται, ανάλογα με τη μεταβολή της στάθμης της θάλασσας, η πτώση της οποίας, ιδιαίτερα τον μήνα Φεβρουάριο, φθάνει το μισό μέτρο. Στα αρχαία κατάλοιπα που αναγνωρίστηκαν στον αιγιαλό και σε ρηχά ύδατα περιλαμβάνονται: λιμενικές δομές, οχυρωματικές κατασκευές και διάφορες κτιριακές εγκαταστάσεις.

Μετά από αεροφωτογράφιση, φωτογραφιμετρική επεξεργασία και τοπογραφική και αρχιτεκτονική τεκμηρίωση όλων των ορατών στοιχείων, προέκυψε ο πρώτος ενάμιλλος αρχαιολογικός χάρτης της περιοχής, που θα αποτελέσει τη βάση για τη συνέχιση της έρευνας κατά τα επόμενα έτη προστίθεται στην ανακοίνωση.

Παράλληλα, τονίζεται ότι εξελίχθηκε και η γεωφυσική και γεωαρχαιολογική έρευνα, από την ομάδα του Πανεπιστημίου Πατρών, που επέφερε υψηλής ποιότητας ψηφιακά δεδομένα τα οποία «αναμένεται να συμβάλουν σημαντικά στην ανασύνθεση της παράκτιας παλαιογεωγραφίας της περιοχής».

Ένα μουσείο για τους «δεσμώτες» του Φαληρικού Δέλτα

Εν τέλει... με δωρεά του Ιδρύματος Σ. Νιάρχος και την «υπογραφή» του Ρέντο Πιάνο αρχιτέκτονα του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σ. Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ), θα κατασκευαστεί μουσείο για τους «δεσμώτες» του Φαληρικού Δέλτα σχεδιασμένο Αν και ο σχεδιασμός του βρίσκεται ακόμα σε πολύ αρχικό στάδιο, όλα δείχνουν πως τα πράγματα έχουν πάρει αυτή την κατεύθυνση.

«Είναι θετική η πρόθεση του Ιδρύματος και προχωρεί στη διερεύνηση όλων των παραμέτρων», δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο Θεόδωρος Μαραβέλλας, Διευθυντής Τεχνικού Τμήματος του Ιδρύματος Σ. Νιάρχος, σχετικά με τη χορήγηση δωρεάς για την κατασκευή ενός μουσείου στο σημείο εύρεσης των «δεσμωτών». Παράλληλα, τόνισε ότι συνεχίζονται οι συνεννοήσεις με το Υπουργείο Πολιτισμού που έκανε το σχετικό αίτημα, οι οποίες ξεκίνησαν με την προηγούμενη ηγεσία του ΥΠΠΟ.

«Το έργο είναι πολύ σύνθετο από κάθε πλευρά, τόσο ως προς την αρχαιολογική εκσκαφή, όσο και πολεοδομικά, μελετητικά και κατασκευαστικά». Σε τι κατάσταση, όμως, βρίσκονται αυτή τη στιγμή τα ευρήματα, αλλιώς και ο χώρος της ανασκαφής;

«Σήμερα το πολυάνδριο είναι προστατευμένο, κάτω από κέλυφος για την κατασκευή του οποίου συνεργάστηκαν οι υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Όλα τα παραπάνω χρηματοδοτούνται από το ΥΠΠΟ και περιμένουμε από το Ίδρυμα Στ. Νιάρχος

την κατάθεση μελέτης για την ανάδειξη του χώρου», δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η γγ του ΥΠΠΟΑ, Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη.

Το μουσείο, όταν δημιουργηθεί, θα προστατεύει και θα αναδεικνύει κατάλληλα τα ευρήματα τα οποία δεν θα μετακινηθούν, όπως είχε κρίνει το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο τον Απρίλιο του 2016, λόγω της μεγάλης ιστορικής και αρχαιολογικής αξίας τους.

«Δεν είναι απλώς ένας αρχαιολογικός χώρος. Είναι χώρος ταφής (ίσως και εκτέλεσης) που δίνει τη χροιά του ιστορικού τόπου και με αυτή την έννοια είναι υποχρεωτικό να «εγκλωβίσει» τα αρχαία εκεί ακριβώς που βρέθηκαν», δήλωσε στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η Στέλλα Χρυσουλάκη, προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων, επικεφαλής των ανασκαφών στο ΚΠΙΣΝ.

